МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В.о. Завідувача кафедри
_____Р. О.Максимович
«____»_____2024р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«МАГІСТР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

Тема: **РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ОРГАНІВ У ВИРІШЕННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ**

Виконавець: Зацерковний Владислав Вадимович
Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного та європейського права Нуруллаєв Ількін Садагат Огли
Нормоконтролер: викладач кафедри міжнародного та європейського права Головатенко Марина Юріївна

Київ, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП……..3

РОЗДІЛ 1. ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ…10

1.1. Поняття та види територіальних конфліктів у міжнародному праві……10

1.2. Основні причини виникнення територіальних спорів……21

1.3. Нормативно-правова база регулювання територіальних конфліктів……..29

РОЗДІЛ 2. РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ОРГАНІВ У ВИРІШЕННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ…….39

2.1. Міжнародний суд ООН: компетенція та практика вирішення територіальних спорів……..39

2.2. Постійна палата третейського суду: особливості діяльності……...49

2.3. Роль регіональних судових органів у вирішенні територіальних спорів……..59

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ……...66

3.1. Основні проблеми, пов’язані з діяльністю міжнародних судових органів……....66

3.2. Роль альтернативних методів вирішення конфліктів……...75

ВИСНОВКИ……...84

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...89

ВСТУП

Актуальність теми. Одним з найбільш важливих і актуальних питань сучасного міжнародного права є роль міжнародних судових органів у врегулюванні територіальних спорів в умовах зростаючої глобальної нестабільності. Територіальні конфлікти залишаються однією з найбільш гострих і поширених проблем, що загрожують міжнародній безпеці. Вони виникають через суперечки щодо державних кордонів, претензії на історичні території, стратегічне чи економічне значення певних регіонів. У вирішенні таких суперечок міжнародне співтовариство покладається на ефективність правових механізмів, зокрема на роботу міжнародних судових органів.

Територіальні конфлікти безпосередньо впливають на стабільність міжнародного порядку, що, в свою чергу, ставить під загрозу основні права людини, соціально-економічний розвиток та мир. Стабільне врегулювання спорів шляхом застосування міжнародного права є одним з основних інструментів запобігання розкручуванню спіралі збройних конфліктів та забезпечення мирного співіснування між державами.

Міжнародні судові органи, такі як Міжнародний суд ООН, Постійна палата третейського суду та регіональні суди, відіграють ключову роль у вирішенні територіальних спорів. Їхня діяльність сприяє формуванню прецедентів, що закладають основи для подальшого розвитку міжнародного права. Водночас практика свідчить про численні виклики, зокрема добровільність юрисдикції, труднощі виконання рішень, тривалість процедур і політичні обмеження.

Актуальність цієї теми також посилюється появою нових проблем, пов'язаних зі зміною клімату, виснаженням природних ресурсів, зростанням напруженості в Арктичному регіоні і питанням територіальних претензій в космічному просторі. Ці виклики потребують адаптації існуючих правових механізмів до сучасних реалій та розробки інноваційних підходів.

Вивчення ролі міжнародних судових органів у вирішенні територіальних спорів має величезне значення, оскільки дозволяє оцінити їх ефективність, виявити недоліки правових механізмів і запропонувати шляхи їх вдосконалення. Розуміння правових, політичних і соціальних аспектів територіальних спорів сприяє формуванню практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності міжнародного правопорядку.

Незважаючи на те, що питанням ефективності міжнародних судових органів приділяється значна увага з боку науковців, досі не всі аспекти цього питання були розглянуті. У сучасних умовах, коли територіальні конфлікти можуть виникати навіть всередині інтегрованих утворень, таких як Європейський Союз, або між провідними геополітичними акторами, існує необхідність переосмислення підходів до їх вирішення. Хоча міжнародні суди вже довели свою ефективність протягом більш ніж півстоліття, нові суперечки між регіональними супротивниками - такі, як ті, що розгортаються сьогодні у Східній Європі чи Південно-Китайському морі, - потребують посилення як їхньої функціональності, так і юрисдикції.

Ще одним фактором, що зумовлює актуальність цієї роботи, є те, що врегулювання територіальних суперечок є одним з найскладніших і найважливіших завдань, що виникають у міжнародному праві. Балансування між державним суверенітетом, самовизначенням народів і територіальною цілісністю часто стає каменем спотикання, вирішення якого вимагає серйозного правового, політичного та соціального аналізу. Ці проблеми лежать в основі сучасних міжнародних відносин, оскільки вони визначають основу мирного співіснування держав і народів у глобалізованому світі.

Державний суверенітет є одним з основних принципів міжнародного права, однак він часто вступає в протиріччя з правом народів на самовизначення, що надає легке виправдання для сепаратистських рухів. Незалежність Косово або референдуми в Каталонії та Шотландії, серед іншого, добре показують,

наскільки важко знайти баланс між цими двома принципами. Водночас, територіальна цілісність дуже важлива для об'єднання регіонів, особливо якщо вони пережили постколоніальні конфлікти або розпад багатонаціональної держави.

Аналіз цієї проблеми має не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки успішне врегулювання територіальних суперечок робить значний внесок у міжнародну стабільність шляхом зниження напруженості та запобігання спалахам збройних конфліктів. Водночас, нездатність врахувати інтереси всіх сторін за допомогою неефективних механізмів може призвести до подальшої дестабілізації ситуації в регіоні або навіть до глобальних криз.

Наукові дослідження цих питань також сприяють удосконаленню роботи міжнародних судових органів. Аналіз міжнародно-правової практики допомагає виявити прогалини в існуючих правових механізмах, запропонувати шляхи їх заповнення та підвищити ефективність міжнародно-правового регулювання. Це особливо важливо в сучасному світі, де територіальні конфлікти часто мають глобальні наслідки, зумовлені економічними, екологічними та геополітичними чинниками.

Теоретична основа дослідження. Теоретичні та практичні аспекти правових позицій міжнародних судових органів, зокрема їх роль у вирішенні територіальних спорів, знайшли своє відображення у дослідженнях багатьох зарубіжних і українських науковців. До зарубіжних вчених, які зробили значний внесок у розвиток теорії та практики вирішення територіальних спорів і праці яких використовувалися при написанні даного дослідження, варто віднести таких юристів-міжнародників: М. Шоу, Дж. Кроуфорда, А. Кассезе, Б. Квятковську, П. Гао, Дж. Руда, Ф. Вільоен, Дж. Вайльдхабера, а також експертів з міжнародного права, таких як М. Індлекофер, К. Латроп та Дж. Лі.

Серед українських науковців, які працювали над питаннями міжнародного права та врегулювання територіальних спорів, слід згадати таких дослідників: Є. Стрельцова, В. Тихоненка, Т. Злобіну, К. Ковальову, О. Смирнова, Н. Лікарчука, І. Євтушенка, С. Герасимчука та Р. Юрченка. Їх праці стали важливим джерелом для аналізу теоретичних і практичних аспектів вирішення міжнародних конфліктів.

Мета та завдання дослідження є визначення ролі міжнародних судових органів у вирішенні територіальних конфліктів, аналіз їхньої практики та виявлення ключових проблем і перспектив підвищення ефективності функціонування цих механізмів. Для досягнення поставленої мети у роботі визначені такі завдання:

- Охарактеризувати поняття та правову природу територіальних конфліктів.

  Проаналізувати основні причини виникнення територіальних спорів, зокрема історичні, політичні, економічні, етнічні та екологічні чинники, а також їхній вплив на міжнародні відносини.

- Дослідити нормативно-правову базу, що регулює територіальні конфлікти.

  Проаналізувати ключові міжнародні документи, такі як Статут ООН, Конвенція ООН з морського права 1982 року, Гельсінський заключний акт, а також регіональні угоди, що стосуються врегулювання територіальних спорів.

- Проаналізувати юрисдикцію та практику Міжнародного Суду ООН у вирішенні територіальних конфліктів.

  Оцінити рішення Суду у справах, пов’язаних із територіальними суперечками, таких як "Камерун проти Нігерії" (2002 р.) чи "Чилі проти Перу" (2014 р.), та виявити основні досягнення і проблеми у його роботі.

- Розглянути роль Постійної палати третейського суду у вирішенні територіальних спорів.

Дослідити ефективність арбітражних процедур та специфіку діяльності ППТС на прикладі справ, таких як "Еритрея проти Ємену" та "Гайана проти Суринаму".

- Вивчити діяльність регіональних судових органів у контексті територіальних конфліктів.

Проаналізувати роль таких судів, як Європейський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини і народів, у вирішенні спорів із територіальною складовою.

- Розглянути альтернативні методи вирішення територіальних конфліктів.

Оцінити роль медіації, посередництва міжнародних організацій, арбітражу та превентивної дипломатії у врегулюванні конфліктів.

- Виявити проблеми та виклики, з якими стикаються міжнародні судові органи у вирішенні територіальних конфліктів.
- Проаналізувати системні, процедурні та політичні обмеження, які перешкоджають ефективній роботі цих органів, і виявити вплив сучасних викликів, таких як зміна клімату та виснаження природних ресурсів.

Об’єктом дослідження є міжнародні судові органи як інститути, що відіграють ключову роль у вирішенні територіальних конфліктів у сучасній системі міжнародного права. Предметом дослідження виступають правові механізми, що застосовуються міжнародними судовими органами для розгляду територіальних спорів, а також їх практичні аспекти й ефективність.

Предметом дослідження є міжнародно-правові механізми врегулювання територіальних конфліктів, їх правова природа, роль міжнародних судових органів у забезпеченні миру та стабільності, а також проблеми й перспективи

застосування правових інструментів для вирішення територіальних спорів в умовах сучасних викликів і глобальних змін.

Методологічну основу даного дослідження становить комплекс загальнонаукових методів і спеціальних прийомів наукового пізнання, які дозволяють здійснити всебічний аналіз проблеми міжнародно-правового регулювання територіальних конфліктів. У роботі активно застосовувався діалектичний метод, який забезпечує дослідження проблеми в єдності її соціального змісту та правової форми. Це дозволяє виявити сутність і прояви територіальних спорів через аналіз правових приписів, що регулюють їх вирішення.

Особливу увагу приділено використанню логічних методів, таких як аналіз і синтез, індукція і дедукція, що дало можливість виявити загальні закономірності функціонування міжнародно-правових механізмів. Важливим інструментом стала системна методологія, яка дозволила розглянути нормативно-правову базу, діяльність міжнародних судових органів та альтернативні методи вирішення конфліктів як єдину структуровану систему.

Крім того, у дослідженні використано порівняльно-правовий метод, який дозволив аналізувати практику вирішення територіальних спорів у різних міжнародних судах і арбітражних інституціях. Емпіричні методи, такі як аналіз конкретних кейсів (case-study), сприяли глибшому розумінню практичного застосування міжнародного права до територіальних спорів.

Застосування цих методів забезпечило формування науково обґрунтованих висновків і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення правових механізмів вирішення територіальних конфліктів у контексті сучасних викликів міжнародного права.

Обрані методи дослідження дозволяють не лише охопити теоретичні аспекти ролі міжнародних судових органів, а й забезпечити аналіз конкретних

прикладів вирішення територіальних конфліктів. Зокрема, використання порівняльного підходу сприятиме виявленню специфіки функціонування окремих інституцій, таких як Міжнародний суд ООН, Постійна палата третейського суду та регіональні судові органи, а також оцінці їхньої ефективності.

Структура дипломної роботи логічно підпорядкована досягненню мети та вирішенню поставлених завдань. Робота складається з трьох розділів. У першому розділі аналізується юридична природа територіальних конфліктів, зокрема їхні поняття, види, причини виникнення, а також нормативно-правова база, що регулює цю сферу. Другий розділ присвячений дослідженню ролі міжнародних судових органів у вирішенні територіальних конфліктів, у якому детально розглядається практика таких інституцій, як Міжнародний суд ООН, Постійна палата третейського суду та регіональних судів. У третьому розділі виявляються ключові проблеми функціонування міжнародних судових механізмів у цій сфері.

Обсяг роботи становить 103 сторінок, з яких 7 сторінок відведено на вступ, а основна частина включає три розділи з відповідними підрозділами. Висновки узагальнюють результати дослідження, формулюють ключові рекомендації та пропозиції.

Апробація результатів дослідження. Окремі наукові результати дослідження були апробовані та опубліковані у межах наступних науково-практичних конференцій, круглих столів та семінарів:

- «МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРИНЦИП UTI POSSIDETIS: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ І СУЧАСНЕ ЗНАЧЕННЯ У ВИРІШЕННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ» (Молодіжна наукова конференція «Глобалізація наукових знань: міжнародна співпраця та інтеграція галузей наук». 29.11.2024, м. Суми, Україна).

- Стаття «ЮРИДИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ UTI POSSIDETIS JURIS У ПРАКТИЦІ МІЖНАРОДНИХ СУДІВ» (Студентський науковий журнал «UNIVERSUM» №15. 20.12.2024).

РОЗДІЛ 1. ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1 Поняття та види територіальних конфліктів у міжнародному праві

Однією з найскладніших і найделікатніших проблем сучасного міжнародного права є територіальні конфлікти. Вони виникають через розбіжності між суб'єктами міжнародного права щодо права на володіння, управління або використання певної території. Серйозність проблеми територіального спору виходить за рамки внутрішньополітичних справ держав і розхитує стабільність міжнародного порядку, несе в собі ризики для регіональної та глобальної безпеки. Підхід до криміналістичного аналізу таких конфліктів потребує глибоких знань їх правової природи, основних причин та форм прояву.

Територія-фундаментальна категорія міжнародного права, що визначає просторові межі державного суверенітету і юрисдикції. У юридичному сенсі територія охоплює простір суші, води і повітря, на які поширюється суверенітет держави. Як стверджується в доктрині міжнародного права, територія є необхідним компонентом держави, без якої неможливе її існування. Ця категорія включає не тільки фізичний простір, але й ресурси, що знаходяться в ньому, такі як корисні копалини, Водні ресурси та біорізноманіття.

Міжнародні правові норми встановлюють чіткі принципи, що регулюють використання та захист територій. Принцип територіальної цілісності гарантує непорушність кордонів, а принцип суверенітету - виключне право держави здійснювати владу на своїй території. Крім того, територія виконує важливу функцію в контексті міжнародних відносин, оскільки є основою для здійснення економічної, соціальної та політичної

діяльності держави. У цьому сенсі територія не лише визначає фізичні межі держави, але й формує основу її ідентичності, суверенітету та правового статусу в міжнародному співтоваристві [1].

Територіальний конфлікт, у широкому розумінні, можна визначити як спір, що виникає через розбіжності між сторонами щодо правового статусу або юрисдикції певної території. Історія міжнародних відносин свідчить, що територія завжди була важливим фактором у геополітичних та економічних стратегіях держав, оскільки є невід'ємним елементом державного суверенітету. Хоча адміністративні та політичні функції держави базуються на її території, остання також є основою, на якій реалізуються економічні та соціальні інтереси її населення [2 с. 135-136].

Правова природа територіальних конфліктів є багатогранною і складною, вона зачіпає фундаментальні аспекти міжнародного права, включаючи державний суверенітет, непорушність кордонів і право народів на самовизначення. Територія відіграє ключову роль у формуванні держави, визначаючи просторові межі державної влади та юрисдикції. Звідси випливає, що територіальні суперечки мають безпосередній вплив на міжнародний мир і безпеку, що зумовлює необхідність впровадження ефективних механізмів їх мирного вирішення.

З міжнародно-правової точки зору, територія підпорядковується сукупності норм і правил, які визначають параметри державного суверенітету, непорушність національних кордонів і право народів на самовизначення. Малкольм Н. Шоу в своїй роботі вказує, що «Територіальні суперечки часто випливають із внутрішньої напруги між принципами державного суверенітету, територіальної цілісності та права на самовизначення. Ці конфлікти кидають виклик міжнародному правовому порядку, створюючи ситуації, коли ці фундаментальні принципи здаються протилежними».

Поняття державного суверенітету передбачає виключну прерогативу держави здійснювати владу в межах власної території, не піддаючись зовнішньому впливу [3 с. 79].

Принцип непорушності кордонів, закріплений у Статуті ООН та інших міжнародних документах, забороняє односторонню зміну державних кордонів. Водночас, право народів на самовизначення визнає їхнє право визначати свій політичний статус на власний розсуд і здійснювати економічний, соціальний і культурний розвиток.

Територіальні суперечки, як правило, стають джерелом міжнародних порушень миру і безпеки, що призводять до збройних зіткнень, масових порушень прав людини і гуманітарних катастроф. Тому міжнародне співтовариство розробило набір механізмів, які дозволяють вирішувати такі конфлікти мирним шляхом: переговори, посередництво, арбітраж і судові розгляди. Стаття 33 Статуту ООН зобов'язує сторони в будь-якому спорі, який може загрожувати міжнародному миру і безпеці, шукати вирішення насамперед шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду або іншими мирними засобами на свій вибір [4].

Форми, яких набувають територіальні конфлікти, залежать від їхніх причин та особливостей. Недосконаліть колоніального поділу була однією з головних причин, що створила штучні кордони без урахування етнічних, культурних та географічних особливостей регіонів. Особливо це стосується Африки, яка досі стикається з суперечками, що виникають через недосконаліть демаркаційних процесів сучасних держав. Колосов В. А. зазначає, що нині різного роду територіальні суперечки в Африці стосуються приблизно 20% всієї території континенту. До того ж 40% всієї протяжності державних кордонів тут взагалі не демарковані; 44% їх проведені по паралелях і меридіанах, 30% — по дугоподібним і кривим лініям і лише 26%

— з природничих рубежів, почасти збігаються з етнічними. В Європі територіальні суперечки зазвичай ґрунтуються на претензіях на регіони, які історично були важливими для конфліктуючих сторін у стратегічному чи культурному плані [5].

Другий важливий вимір територіальних суперечок - це суперечки за морські простори. Використання морського простору регулюється міжнародним правом через Конвенцію ООН з морського права, але все ще залишається багато невирішених проблем. У Південно-Китайському морі, наприклад, типовими вважаються суперечки, коли держави обґрунтовують свої претензії не економічним потенціалом регіону, а, що важливо, історичними картами та геополітичними інтересами.

Особлива увага приділяється територіальним суперечкам, пов'язаним з регіонами зі спеціальним статусом. У цьому відношенні перед міжнародним правом стоїть складне завдання зважити право народів на самовизначення з принципом територіальної цілісності. Яскравим прикладом цього є випадки Косово та Палестини, де право на самовизначення часто вступає в конфлікт з бажанням держав зберегти свій суверенітет [6 с. 82].

Усі вищезазначені моменти свідчать про те, що явище територіальних конфліктів охоплює історичний, політичний, економічний та правовий рівні, а його вирішення вимагає глибокого пізнання природи конфлікту та ефективного використання механізмів правового врегулювання для переведення суперечок у мирне русло. Саме міжнародні судові органи встановлюють правовий статус територій та створюють прецеденти, які відкривають нові шляхи для вирішення подібних конфліктів у майбутньому.

У сучасному міжнародно-правовому розумінні територіальних конфліктів деякі принципи вважаються кардинальними і, як такі, закріплені в

ключових міжнародних документах, що лежать в основі регулювання. Керівним принципом є територіальна цілісність держав, як вона визначена в Статуті ООН, що є наріжним каменем міжнародного правопорядку. Він гарантує державам непорушність їхніх кордонів, захищає їхній суверенітет і виключає зміну їхньої території силою в односторонньому порядку.

Дослідник А. Б'юкенен акцентує увагу на тому, що територіальні суперечки ставлять під сумнів стабільність міжнародного порядку, роблячи принцип територіальної цілісності центральним для збереження миру та безпеки. У тих випадках, коли територіальні претензії можуть становити загрозу міжнародному миру і безпеці, цей принцип набуває особливого значення. Принцип територіальної цілісності став особливо актуальним після Другої світової війни, коли світова спільнота проводила політику, спрямовану на уникнення агресивних анексій і воєн, що дестабілізують світовий порядок [7 с. 130-131].

У контексті деколонізаційних процесів другої половини XX століття непорушність міжнародних кордонів також була важливим механізмом стабілізації новоутворених держав. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 1514 (XV) «Про надання незалежності колоніальним країнам і народам», поряд з іншими документами, прийнятими ООН, закріпила принцип uti possidetis juris, згідно з яким колоніальні кордони визнавалися кордонами нових незалежних держав. Принцип uti possidetis juris був фактично застосований у деяких важливих справах, однією з яких є справа в Постійній палаті міжнародного правосуддя щодо Альбертинського кордону між Нідерландами та Бельгією. Хоча сам принцип як такий не згадується, він підкреслив, що адміністративний кордон є відправною точкою для демаркації міжнародних кордонів. Це рішення проклало шлях для подальшого використання принципу в міжнародному праві, що, на думку Шоу, стало

важливим прецедентом для закріплення принципу в постколоніальних регіонах [8 с. 77-81].

Це правило стало основою для врегулювання територіальних суперечок у Латинській Америці, Африці та Азії. Однак його застосування не завжди було безконфліктним, особливо у випадках, коли колоніальні кордони не враховували етнічні, культурні чи історичні реалії.

Водночас принцип територіальної цілісності іноді вступає в конфлікт з правом народів на самовизначення, закріпленим у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року. Це право передбачає можливість народів визначати свій політичний статус і свій економічний, соціальний і культурний розвиток: "Усі народи мають право на самовизначення. Завдяки цьому праву вони вільно визначають свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток". Здійснення права на самовизначення в тих випадках, коли населення прагне створити власну державу або відокремитися від існуючої, вступає в конфлікт з державами, які намагаються зберегти свою територіальну цілісність. Прикладами можуть слугувати випадки Каталонії, Курдистану та Косово, де прагнення до незалежності суперечить позиції центральних урядів [9].

Це протиріччя стає особливо складним, коли воно використовується як інструмент для легітимізації сепаратистських рухів. Наприклад, проголошення Косово незалежності у 2008 році викликало широкий резонанс у міжнародному співтоваристві, де одні держави визнали цей акт вираженням права на самовизначення, а інші сприйняли його як порушення територіальної цілісності Сербії. Випадок Косово є унікальним прикладом міжнародного визнання односторонньої декларації незалежності, що відображає тонкий баланс між самовизначенням і територіальною цілісністю. Водночас «прагнення» Криму вийти зі складу України та приєднатися до

Росії міжнародне співтовариство розцінило як порушення міжнародного права, хоча російська сторона намагалася виправдати цю дію як «самовизначення» місцевого населення [10 с. 268].

Територіальні суперечки часто мають економічну основу, що посилює їхній конфліктний потенціал. Зокрема, боротьба за контроль над природними ресурсами є основною рушійною силою суперечок у морських районах, як у випадку з Південно-Китайським морем із його значними запасами нафти та газу, які цікавлять кілька держав. У тому ж ключі контроль над річковими ресурсами може викликати напруженість між державами, економічний розвиток яких залежить від водних шляхів. Аналогічним чином, управління річковими ресурсами може викликати напруженість у відносинах між державами, економічний розвиток яких залежить від водних шляхів. Наприклад, суперечка щодо управління водними ресурсами річки Ніл між Єгиптом, Суданом та Ефіопією є яскравим прикладом того, як водні ресурси можуть бути причиною міжнародних конфліктів. Як зазначає Філін Вехлінг у своїй роботі "Nile Water Rights: An International Law Perspective": "Конфлікти через водні ресурси, такі як суперечки за води Нілу, підкреслюють важливість міжнародного водного права у врегулюванні таких спорів." [11 с. 96].

Таким чином, боротьба за доступ до природних ресурсів, як на суші, так і в морі, залишається одним із ключових факторів, що підсилює конфліктний потенціал територіальних спорів. Це підкреслює необхідність ефективних правових механізмів, здатних враховувати як економічні, так і стратегічні інтереси держав.

Правові механізми вирішення територіальних спорів також стикаються з труднощами суб’єктивної інтерпретації історичних фактів. Історичні претензії зазвичай лежать в основі територіальних претензій, але частіше за все вони базуються на суперечливих доказах або вибіркових інтерпретаціях

минулого. Одним із прикладів є суперечка між Вірменією та Азербайджаном щодо Нагірного Карабаху, де обидві сторони посилаються на історичні аргументи, щоб виправдати свої права. Ескалація конфлікту в Нагірному Карабасі змусила до участі міжнародних посередників, таких як організація Об'єднаних Націй та ОБСЄ. Всі спроби врегулювати конфлікт в якійсь мірі пом'якшили серйозність самого конфлікту, але повністю вирішити його так і не вдалося. У той же час стало ясно, що в ході переговорного процесу внутрішньополітична ситуація в Азербайджані і Вірменії зіграла активну роль у врегулюванні конфлікту [12 с. 62].

Складність територіальних конфліктів також полягає в їх багаторівневості. Рідко вони обмежуються двосторонніми протистояннями, оскільки їхні наслідки впливають на ширший регіональний або навіть глобальний контекст. Такі конфлікти часто стають причиною залучення міжнародних організацій, зокрема ООН, Європейського Союзу чи Африканського Союзу, які виступають посередниками у процесі мирного врегулювання. Адже залучення третіх осіб до вирішення спорів відбувається через те, що Учасник не може самостійно вирішити проблеми у відносинах. Водночас втручання посередників можливо, якщо сторони усвідомлюють, що продовження конфронтації невигідно в порівнянні з нормалізацією відносин. Як зазначає дослідниця Ірина Богінська: «Часто позитивні наслідки нормалізації відносин не є очевидними для учасників конфлікту, які можуть бути зациклені на власних позиціях у вирішенні спору. Тому інтервенція у конфлікт третьої сторони, спроможної сформувати «широкий» підхід (заснований саме на інтересах учасників) і запропонувати оптимальний варіант вирішення проблеми спору сторін, є критично важливою.» [13 с. 5-6].

Беручи до уваги всі ці фактори, можна глибше зрозуміти правову природу територіальних конфліктів та їх вплив на міжнародне право. Проте ефективного врегулювання суперечок неможливо досягти шляхом простого

дотримання загальних принципів міжнародного права; це також вимагає розгляду конкретних обставин у кожному конкретному випадку. Участь міжнародних судових органів у вирішенні конфліктів є одним із найважливіших інструментів забезпечення справедливого врегулювання спорів, що вимагає детального аналізу їх ролі та практики в наступних розділах.

У міжнародному праві територіальні конфлікти також тісно пов’язані з питанням суверенітету, будучи одним із основних принципів взаємодії держав. Принцип суверенітету визначає не тільки право держави на повний контроль над своєю територією, але й її обов'язок забезпечувати мирне співіснування з іншими суб'єктами міжнародного права. Однак саме поняття суверенітету породжує напругу у випадках, коли певна територія має стратегічне або символічне значення для кількох сторін. Наприклад, Єрусалим вважається важливою частиною історичної та культурної спадщини для кількох релігійних та етнічних груп, і з цієї причини він залишається постійним осередком конфлікту [14].

Іншою складністю у вирішенні територіальних суперечок є питання невизнаних або частково визнаних держав. Серйозним викликом для міжнародного права стають ситуації, коли територіальний конфлікт поєднується з проголошенням незалежності окремого регіону. Питання невизнаних або частково визнаних держав, таких як наприклад Абхазія та Південна Осетія, створює значні виклики для міжнародного права. Ці регіони проголосили незалежність, але їхній суверенітет визнаний лише обмеженою кількістю держав. Більшість міжнародної спільноти, включно з ООН, розглядає їх як частини Грузії. Як зазначає дослідниця Олеся Звездова: «США не визнають незалежності Абхазії та Південної Осетії та закликають Російську Федерацію скасувати своє визнання цих 'де-факто держав'». Тому така ситуація породжує складні територіальні суперечки, що включають

питання міжнародного визнання, легітимності та прав населення цих територій. Ця позиція відображає ширший міжнародний консенсус щодо невизнання односторонніх проголошень незалежності без належного міжнародного погодження [15 с. 5].

Таким чином, існування невизнаних або частково визнаних держав створює багаторівневі територіальні суперечки, які кидають виклик міжнародному праву та підкреслюють необхідність комплексного підходу до їх вирішення.

Одним з важливих принципів міжнародного права, застосовних до територіальних суперечок, є заборона погрози силою або її застосування. Це міститься в статті 2, розділ 4 Статуту ООН і передбачає, що територіальні суперечки вирішуються виключно мирними засобами. У цих умовах повага до принципу не завжди може бути забезпечена, оскільки геополітичні інтереси окремих держав або альянсів у своїй практиці раз у раз виходять за межі правових норм [16].

Окупація Криму Російською Федерацією у 2014 році викликала осуд міжнародної спільноти як порушення основних принципів міжнародного права. Зокрема, Генеральна Асамблея ООН у резолюції 68/262 підтвердила територіальну цілісність України та визнала недійсним референдум, проведений у Криму.

Територіальні конфлікти часто супроводжуються серйозними порушеннями прав людини. На окупованих територіях мешканці нерідко стають заручниками політичних чи військових інтересів сторін. Відсутність чіткого правового статусу таких територій обмежує доступ до основних прав і свобод, гарантованих міжнародним правом. Наприклад, жителі Нагірного

Карабаху та окупованих територій України стикаються з труднощами в реалізації своїх громадянських, соціальних та економічних прав.

Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні задокументувала численні порушення прав людини та гуманітарного права в Криму, окупованому Росією у 2014 році. Ці порушення включають переслідування незгодних, правозахисників та обмеження основних свобод [17].

Таким чином, територіальні конфлікти не лише порушують міжнародне право, але й призводять до значних гуманітарних наслідків для населення спірних регіонів. Це підкреслює необхідність ефективних міжнародних механізмів для захисту прав людини в умовах окупації та невизначеного правового статусу територій.

Дослідження територіальних конфліктів показує, що правові механізми в багатьох випадках не можуть вирішити ці проблеми. Комплексне розв'язання таких завдань, як правило, передбачає використання не лише правових, а й дипломатичних, політичних та економічних механізмів. Міжнародні суди і трибунали відіграють тут незамінну роль, надаючи неупереджено зважені висновки по конкретній справі на основі норм міжнародного права. Практика Міжнародного суду ООН, Постійної палати третейського суду та інших інституцій значною мірою сприяла виробленню сучасних підходів до вирішення територіальних конфліктів.

Комплексність явища, що розглядається, передбачає багатоаспектність його впливу на міжнародний порядок. Їх вирішення передбачає використання правових і політичних механізмів, з одного боку, і міжнародної підтримки, з іншого, щоб знайти справедливе і стабільне рішення. У цьому сенсі міжнародне право та міжнародні суди будуть абсолютно доречними не лише

для вирішення конкретних суперечок, але й для закладення основи для запобігання подальшим конфліктам у майбутньому.

1.2. Основні причини виникнення територіальних спорів

Територіальні суперечки часто виникають через поєднання політичних, економічних, історичних та етнічних факторів, що спонукають держави або інші суб'єкти міжнародного права прагнути контролювати певні території. Аналіз причин таких конфліктів є важливим не лише для їх врегулювання, але й для запобігання в майбутньому.

Однією з головних причин територіальних суперечок є історичні претензії, засновані на минулому контролі або асоціації певної держави чи етнічної групи з конкретною територією. Такі конфлікти часто виникають після перекроювання кордонів внаслідок воєн, розпаду багатонаціональних держав чи колоніальних імперій. Наприклад, нові політичні кордони в Центральній Європі після Першої та Другої світових воєн нерідко не враховували етнічних чи культурних особливостей регіону. Схожа ситуація спостерігалася в Африці, де колоніальні держави встановлювали кордони без урахування етнічного складу населення, що після деколонізації призвело до численних конфліктів.

Як зазначає К.І. Ковальова, міжнародні конфлікти є складним явищем, що вимагає комплексного підходу до вивчення їх причин та шляхів розв'язання. Вона підкреслює, що вивченням конфліктів займаються різні наукові дисципліни, включаючи географію, що сприяє формуванню напрямку геоконфліктології [18 с. 5-6].

Таким чином, історичні претензії та штучно встановлені кордони є значними чинниками, що сприяють виникненню територіальних суперечок. Розуміння цих причин є ключовим для ефективного врегулювання та запобігання подібним конфліктам у майбутньому.

Територіальні суперечки часто виникають через поєднання економічних інтересів та етнічних та культурних факторів. Боротьба за управління природними ресурсами, такими як Нафта, газ та інші корисні копалини, є однією з важливих причин таких конфліктів. Це стосується не лише суші, а й морських районів, які є стратегічно важливими для видобутку ресурсів та морської торгівлі. Яскравим прикладом є конфлікт в Південно-Китайському морі, коли країни регіону пред'являють конкуруючі претензії на багаті ресурсами острова, які важливі для міжнародного судноплавства і торгівлі.

Етнічні та культурні аспекти також відіграють важливу роль у виникненні територіальних суперечок. Етнічна ідентичність, пов'язана з певним регіоном, може бути джерелом напруженості, особливо коли певні етнічні групи позбавлені свого права на самовизначення. Конфлікт у Нагірному Карабасі чи Косово має глибоке етнічне підґрунтя, і його важко вирішити лише на основі правових норм.

Етнічні конфлікти у 21 столітті є однією з найбільш актуальних тем для дослідників у різних наукових галузях.1 в основі нових спалахів таких конфліктів часто лежать соціальні протиріччя і політична нестабільність [19 с. 10].

Геополітичні інтереси держави часто стають важливим фактором виникнення територіальних суперечок. Як зазначає дослідник Сергій Логвиненко: «Однією з головних цілей переділу сучасного світу є не тільки забезпечення військової безпеки, а й природних ресурсів і стратегічних шляхів до них». Кримський півострів є характерним прикладом стратегічно важливих територій, що привертають увагу різних геополітичних гравців. Розташований на перетині основних транспортних шляхів, вихід до Чорного моря став важливим об'єктом геополітичних інтересів. Аналогічним чином, управління арктичним архіпелагом стало предметом конфлікту через

потенційний доступ до нових транспортних маршрутів і природних ресурсів в регіоні. Це підкреслює важливість геополітичних інтересів у формуванні територіальних суперечок.

Невизначеність та розбіжності щодо кордонів також сприяють територіальним суперечкам. Більшість сучасних кордонів були визначені в періоди історичних змін, часто без урахування фактичних географічних та культурних особливостей регіону. Це створює сприятливе середовище для конфліктів, особливо в районах, де природні межі змінюються в результаті природних процесів і діяльності людини. [20 с. 135-136].

Колоніальна спадщина залишається важливим чинником територіальних конфліктів, особливо в Африці, Азії та Південній Америці. Колоніальні адміністрації часто ігнорували етнічні, культурні та історичні особливості регіонів, що перебували під їхнім контролем, створюючи штучні кордони, що стало джерелом напруги після деколонізації. Такі конфлікти часто дуже заплутані, оскільки вони піднімають не лише питання суверенітету, а й проблеми, пов’язані з правами місцевого населення, яке часто зазнавало дискримінації або експлуатації з боку колоніальних держав. Ще одним важливим аспектом аналізу причин територіальних суперечок слід назвати релігійний чинник. У деяких випадках релігійна ідентичність стає важливим елементом територіального спору, якщо конкретна територія вважається священною або історично важливою для однієї чи кількох релігійних груп. Суперечки навколо Єрусалиму є одним із найяскравіших прикладів тісного переплетення релігійних, етнічних і політичних інтересів, створюючи складне багаторівневе протистояння [21 с. 21-23].

Бажання національної ідентичності та самовизначення також було важливим рушійним фактором у територіальних суперечках. У випадку народів, які не мають державності або прагнуть отримати автономію в рамках

існуючих держав, таке бажання є яскраво вираженим. Конфлікти в Шотландії, Каталонії чи Тибеті є прикладами того, що бажання зберегти національну ідентичність суперечить принципу територіальної цілісності держави. Проблеми консолідації, національної ідентичності, культури, мови, довіри, ідеології, релігії, толерантності тощо ставали і стають причинами виникнення різних за наслідками і глибиною конфліктів Такого роду суперечки, як правило, тривають і потребують політичного вирішення, окрім правових рішень [22 с. 114-115].

Таким чином, територіальні суперечки мають багатошаровий характер, і їх причини слід розглядати в контексті історичних, етнічних, економічних, геополітичних і правових факторів. Жоден із цих факторів не можна розглядати ізольовано, оскільки вони взаємодіють, створюючи складні конфліктні ситуації, які впливають як на локальному, так і на глобальному рівнях. Знання цих причин є актуальним для розробки ефективних правових і політичних механізмів вирішення, тому участь міжнародних судових органів є важливою в аналізі та вирішенні такого роду конфліктів.

Серед інших факторів, що сприяють виникненню територіальних суперечок, варто виділити зміну міжнародного балансу сил. Історія показує, що глобальні геополітичні зміни, такі як розпад імперій, утворення нових держав або поява наддержав, можуть створити умови для перегляду існуючих кордонів. Наприклад, створення ООН після Другої світової війни подавалося паралельно із затвердженням принципу непорушності кордонів, який, однак, не був реалізований на практиці. Остаточний розпад Радянського Союзу на рубежі 20-го століття породив багато територіальних суперечок, особливо в межах Кавказу, де історичні та етнічні претензії були ускладнені крихкістю нових незалежних держав. Окрім цих змін у балансі сил, інші вагомі причини територіального конфлікту включають зміни навколишнього середовища та клімату, які або змінюють доступність ресурсів, або змінюють положення

природних кордонів. Це відкриває в Арктиці перспективи для розробки ресурсів, наприклад, зараз, коли лід тане, що провокує деякі територіальні претензії з боку країн, які межують з регіоном. А зміна клімату може стати провокатором для нових конфліктів у залежних від води регіонах, таких як, наприклад, Близький Схід [23 с. 553].

Політична нестабільність або слабкість урядів значно підвищують ризик виникнення територіальних конфліктів. Дослідниця С. Ростецька у своїй роботі підкреслює: «Нестабільність політичної системи створює сприятливі умови для ескалації політичних конфліктів, що можуть призвести до дестабілізації суспільства». Конкретним прикладом є випадок Лівії, де після падіння уряду Муаммара Каддафі центральний уряд втратив контроль над частинами території, що створило умови для територіальних суперечок і впливу зовнішніх гравців [24 с. 69].

Наслідки територіальних конфліктів є не лише локальними, а й глобальними, оскільки такі суперечки можуть дестабілізувати цілі регіони. Наприклад, територіальні конфлікти на Африканському Розі призвели до зростання піратства, нелегальної міграції та тероризму, що стало загрозою для міжнародної безпеки. З іншого боку, такі східноєвропейські конфлікти, як події на Донбасі, суттєво впливають на політику Євросоюзу та НАТО, обіцяючи зростання напруженості у відносинах з Російською Федерацією.

Використовується історично або культурно-символічна пропаганда, яка викликає подальше загострення територіального конфлікту. Маніпуляція політичними елітами щодо історичної пам’яті чи культурної спадщини посилює підтримку широкої громадськості територіальних претензій і створює додаткові перешкоди для мирного вирішення суперечок через переплетення психологічного елементу суспільного сприйняття конфлікту. Найяскравішим прикладом є суперечка між Грецією та Північною

Македонією щодо використання історичної назви «Македонія», яка довгий час унеможливлювала політичну та економічну інтеграцію останньої в європейські структури. Ця суперечка тривала понад 27 років і перешкоджала політичній та економічній інтеграції Північної Македонії в європейську структуру. Розблокувати Грецьку сторону щодо вступу Північної Македонії до НАТО та ЄС вдалося лише після підписання Преспанської угоди у 2018 році, яка передбачала зміну назви країни на "Республіка Північна Македонія" [25].

Розглядаючи основні причини виникнення територіальних суперечок, можна зробити висновок, що ці конфлікти є продуктом складної взаємодії політичних, історичних, економічних, культурних та екологічних факторів. Багато з них виникають у результаті збігу інтересів держав на певній території зі стратегічним, економічним або символічним значенням. Історичний аспект може охоплювати колоніальну спадщину, яка дуже часто ставала ґрунтом для виникнення суперечок, суперечливих договорів, зміни державних кордонів. При цьому політичні аспекти включають боротьбу за вплив у регіоні, зміцнення свого суверенітету чи підтримку права народів на самовизначення. Економічний аспект додає напруги в суперечку, коли йдеться про доступ до таких природних ресурсів, як нафта, газ, вода чи рибні запаси. Контроль над цими ресурсами часто стає ключовим мотивом для сторін і стає перешкодою для компромісу. У той же час екологічні проблеми, такі як зміна клімату, танення льодовиків або виснаження ресурсів, створюють нові джерела конфліктів, особливо в таких регіонах, як Арктика або острівні держави, які стикаються з загрозою повеней [26 с. 21-22].

Культурні та етнічні аспекти, які визначають прагнення спільноти до самовизначення або захисту прав в тому чи іншому регіоні, відіграють важливу роль у формуванні територіальних суперечок. Ці аспекти тісно пов'язані з історичною чи культурною ідентичністю громади, яка розглядає територію не лише як простір, а й як невід'ємний елемент своєї ідентичності,

традицій та соціальної структури. Тому такі громади часто вважають, що їх право на територію має бути визнано, навіть якщо це суперечить нинішнім кордонам держави.

Ця ситуація ще більше ускладнюється правовою колізією між принципом суверенітету, який захищає цілісність і непорушність кордонів держави, і правом на самовизначення, яке визнає право на політичну автономію, незалежність або єдність з іншими державами. Наприклад, прагнення курдів створити власну державу або боротьба палестинців за самовизначення є яскравими прикладами, коли культурні, історичні та етнічні чинники стають основою конфліктів, що істотно ускладнюють міжнародно-правове врегулювання. Витоки цих прагнень часто кореняться в довготривалій історичній травмі, почутті дискримінації та ворожості з боку центрального уряду. Наприклад, спроби асимілювати або придушити минулу етнічну ідентичність можуть стати потужним каталізатором сучасного руху за автономію чи незалежність. У таких випадках національна, культурна та етнічна ідентичність глибоко вкорінена в колективному сприйнятті справедливості і закону, тому навіть дипломатичні або юридичні засоби часто виявляються недостатніми. [27 с. 556-558].

Аналіз причин територіальних суперечок показує, що вони є результатом складної взаємодії політичних, економічних, історичних, культурних та екологічних факторів. Ці фактори можуть діяти окремо або в поєднанні і створювати унікальні умови для кожного конкретного конфлікту. Історичні аспекти, включаючи колоніальну спадщину та зміну кордонів після воєн та геополітичних змін, часто є основою для тверджень. Приклади Африки та Балкан підкреслюють важливість розуміння історичних умов як основи сучасних конфліктів.

Політичні фактори, особливо Боротьба за регіональний вплив та суверенітет, також відіграють важливу роль. Національні інтереси держави часто починають вступати в протиріччя з прагненням людей до самовизначення, створюючи додаткові труднощі у вирішенні конфліктів. Економічні фактори також є важливим фактором, оскільки регіони з багатими природними ресурсами, такими як Нафта, газ та вода, є предметом жорстокої боротьби. Конфлікти в Південно-Китайському морі та суперечки щодо доступу до водних ресурсів на Близькому Сході показують, наскільки складні економічні аспекти ускладнюють досягнення компромісів.

Екологічні проблеми, такі як зміна клімату та виснаження ресурсів, відкривають нові аспекти територіальних суперечок. Вже існуючі протиріччя загострюються, коли тануть арктичні льодовики або зростає напруженість в регіонах, що залежать від водних ресурсів. У цьому контексті міжнародне право має реагувати на мінливі обставини, беручи до уваги як сучасні реалії, так і історичні аспекти.

Тому розуміння багатофакторної природи причин територіальних суперечок важливо для їх ефективного вирішення. Успішне вирішення подібних конфліктів можливо тільки на основі комплексного підходу, що враховує як історичні передумови, так і сучасні політичні, економічні та екологічні виклики.

1.3. Нормативно-правова база регулювання територіальних конфліктів

Регулювання територіальних спорів у міжнародному праві базується на сукупності правових норм і принципів, закріплених у міжнародних договорах, звичаях, судовій практиці та резолюціях міжнародних організацій. В основі цих норм лежить прагнення забезпечити стабільність міжнародного порядку, захист суверенітету держав, прав народів, мирне вирішення суперечок.

Основним джерелом міжнародного права в регулюванні територіальних суперечок є Статут ООН, який проголошує низку основних принципів. Стаття 2(4) Статуту закріплює принцип заборони застосування сили або загрози силою, який прямо забороняє державам захоплювати територію інших держав шляхом збройної агресії. Це доповнюється положеннями статті 2(3), яка зобов'язує держави вирішувати міжнародні суперечки мирними засобами. Ці два разом забезпечують правову основу для уникнення військової ескалації в територіальних суперечках [28 с. 32].

Одну з важливих ролей у процесі врегулювання територіальних конфліктів відіграє принцип територіальної цілісності держав, відображений у низці міжнародних документів, таких як Гельсінський акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.). Цей принцип говорить про те, що кордони держав повинні залишатися непорушними, якщо вони не змінюються за згодою сторін. Дотримання цього принципу має важливе значення для забезпечення стабільності міжнародної системи, особливо в умовах зростання викликів, пов'язаних із сепаратизмом та анексією. Проте дотримання принципу територіальної цілісності часто вступає в протиріччя з іншим важливим принципом міжнародного права — правом народів на самовизначення, яке відображено в Статуті ООН і низці міжнародних

документів, серед яких Міжнародний пакт про цивільну відповідальність 1966 року. та політичні права. Це право визнає право народів на самовизначення незалежно ні від кого іншого для визначення свого політичного статусу та шляху розвитку. На практиці цей принцип став основою деколонізації у 20 столітті, але в межах існуючої держави він часто породжує протиріччя. Прагнення до самовизначення Каталонії чи Курдистану суперечить прагненню держав зберегти свою територіальну цілісність [29].

Баланс між принципами територіальної цілісності та права на самовизначення став однією з ключових проблем міжнародного права щодо вирішення територіальних конфліктів. Зокрема, така проблема неодноразово поставала перед Міжнародним судом ООН, який у своїх рішеннях наголошував, що застосування права на самовизначення повинно бути передбачено в межах поваги до кордонів існуючих держав. Наприклад, у консультативному висновку щодо незалежності Косово (2010) Суд, визнаючи, що проголошення незалежності регіону не порушує міжнародного права, утримався від констатації законного права на відокремлення [30].

Міжнародні договори відіграють центральну роль у регулюванні територіальних спорів, забезпечують чіткі рамки для визначення кордонів, вирішення спорів та забезпечення мирного співіснування держав. Одним з найважливіших таких документів є Конвенція ООН з морського права (UNCLOS) 1982 року, яка встановлює комплексні правила визначення територіальних вод, виключних економічних зон та континентальних шельфів. Цей документ є важливим керівництвом для вирішення спорів в морському просторі і надає державам як правову основу для переговорів, так і механізм звернення в міжнародні судові органи або арбітражні трибунали.

Зокрема, ЮНКЛОС визначає, що кожна прибережна держава має право не тільки на територіальні води протяжністю не більше 12 морських миль, але

і на вільну економічну зону на відстані до 200 морських миль від узбережжя і право використовувати ресурси виключно в ній. У той же час перекриваються претензії декількох держав часто призводять до виникнення суперечок і є предметом міжнародних переговорів і судового врегулювання. Наприклад, суперечка в Південно-Китайському морі, в ході якого кілька країн, включаючи Китай, Філіппіни і В'єтнам, заявляють права на багаті природними ресурсами території, показує складність практичної реалізації норм ЮНКЛОС.

Незважаючи на те, що ЮНКЛОС є основою для вирішення багатьох морських суперечок, цей документ залишає невирішеними деякі питання. Наприклад, у Південно-Китайському морі Китай претендує на більшу частину своїх вод на підставі так званих "9 пунктирних ліній", які суперечать рішенням міжнародних арбітражних органів, таких як Постійна палата третейського суду, яка в 2016 році постановила, що ця лінія не відповідає міжнародному праву. Однак Китай відмовився виконувати це рішення, підкресливши обмеженість міжнародних договорів в контексті політичної волі держави [31].

Регіональні угоди можуть слугувати засобом забезпечення правової основи вирішення територіальних спорів. Наприклад, Гельсінський заключний акт у Європі закріпив принципи непорушності кордонів і закликав до мирних засобів вирішення конфліктів, заклавши основу для багатьох успішних переговорних процесів. Подібна робота проводилася в Африці, де Африканський союз прийняв доктрину непорушності колоніальних кордонів для запобігання ескалації конфліктів на континенті. Роль міжнародних судових органів у нормативно-правовому регулюванні територіальних спорів є незамінною. Міжнародний суд Організації Об’єднаних Націй є основним судовим органом у вирішенні територіальних спорів, метою якого є тлумачення та застосування міжнародного права справедливим і неупередженим чином. Наприклад, при делімітації кордону між Камеруном і

Нігерією (2002) Суд взяв за основу демаркації лінії кордону карту, ратифіковану сторонами, підкреслюючи при цьому необхідність уникнення збройного протистояння [32 с. 320].

Крім Міжнародного Суду ООН, Постійна Палата Третейського Суду є дуже актуальним у розгляді територіальних спорів, надаючи сторонам можливість вирішити їх спір через арбітраж. Практика також включає врегулювання таких конфліктів, як суперечка про морський кордон між Гайаною та Суринамом (2007), де Суд застосував принципи добросусідства та справедливості для визначення справедливого рішення [33].

Іншим важливим аспектом є роль, яку відіграють регіональні судові органи, такі як Європейський суд з прав людини, у вирішенні спорів із територіальною складовою. Наприклад, у справах, пов'язаних із конфліктом на Донбасі чи анексією Криму, ЄСПЛ розглядає порушення прав людини через невизначеність правового статусу територій. Такий підхід доповнює традиційні міжнародно-правові механізми, дозволяючи враховувати гуманітарний аспект конфліктів [34 с. 3].

Окрім судових механізмів, важливу роль у регулюванні та правовому врегулюванні територіальних конфліктів відіграють резолюції міжнародних організацій, зокрема Генеральної Асамблеї ООН та Ради Безпеки ООН. Ці резолюції часто перетворюються на політичні орієнтири мирного врегулювання та відображають консолідовану позицію міжнародної спільноти щодо тих чи інших конфліктів. Наприклад, резолюція Генеральної Асамблеї ООН 68/262 (2014) підтвердила територіальну цілісність України в межах її міжнародно визнаних кордонів і засудила анексію Криму як порушення міжнародного права. Рада Безпеки ООН уповноважена підтримувати міжнародний мир і безпеку і, отже, також відіграє важливу роль у вирішенні суперечок щодо території [35 с. 1-2].

Хоча на його резолюції часто накладається вето одного з постійних членів, вони все ж залишаються основним інструментом міжнародного тиску. Наприклад, під час конфлікту між Іраком і Кувейтом з 1990 по 1991 роки резолюції Ради Безпеки послужили правовою основою для міжнародного втручання та відновлення територіальної цілісності Кувейту .

Виходячи з багаторічної та усталеної практики держав, звичаї міжнародного права відіграють важливу роль у вирішенні територіальних суперечок. Наприклад, у процесі деколонізації Африки та Латинської Америки принцип uti possidetis створив кордони, які існували в той момент незалежності як основні кордони новонароджених держав. Хоча цей принцип у багатьох випадках сприяв стабільності, він також став джерелом нових конфліктів, оскільки кордони, проведені колоніальними адміністраціями, часто ігнорували етнічні, культурні чи географічні характеристики регіонів. Іншим важливим джерелом регулювання є прецеденти, створені міжнародними судовими органами, які формують правові підходи до вирішення подібних спорів у майбутньому. Характерний приклад можна знайти у справі островів Педра-Бранка, винесеній Міжнародним судом ООН у 2008 році, де тривалий ефективний контроль над спірною територією призвів до визначення юрисдикції над зазначеною державною територією шляхом застосування принципу ефективність [36 с. 36-37].

У розробці правової бази врегулювання територіальних конфліктів важливу роль відіграють і регіональні механізми з урахуванням специфіки певного регіону. Наприклад, Африканський союз створив Африканський суд з прав людини та народів для розгляду територіальних суперечок, які зачіпають права корінних народів або етнічних груп. У Латинській Америці Організація американських держав відіграє важливу роль у сприянні посередництву та регіональним угодам для вирішення територіальних суперечок. Правова база також включає двосторонні та багатосторонні договори, які встановлюють

механізми вирішення територіальних спорів. Така угода, як та, що існувала протягом деякого часу щодо розподілу вод Нілу між Єгиптом і Суданом, або, власне, Договір про Антарктику 1959 року, що запобігає будь-яким претензіям на суверенітет у цьому регіоні, дійсно допомагає уникнути конфлікту з досягненням стабільності в довгостроковій перспективі [37].

Таким чином, правова база вирішення територіальних спорів є багаторівневою та складною системою, що включає універсальні принципи міжнародного права, норми міжнародних договорів, міжнародні звичаї, а також рішення судових та арбітражних органів. Його структура дозволяє врахувати особливості кожного спору та забезпечити гнучкість і оперативність вирішення конфліктів. Принципи міжнародного права щодо територіальної цілісності, незастосування сили, права народів на самовизначення та мирного врегулювання суперечок — усе це є основою для зниження напруженості та побудови конструктивного діалогу між сторонами.

Міжнародні договори, зокрема Статут ООН, Конвенція ООН з морського права 1982 року та різноманітні двосторонні та багатосторонні угоди, встановлюють спеціальні механізми щодо делімітації територій, визначення морських кордонів та спільного використання природних ресурсів. Їх реалізація дає змогу закріпити досягнуті домовленості та зменшити ризик повторних конфліктів. У свою чергу міжнародний звичай, заснований на багаторічній практиці держав, відіграє важливу роль у вирішенні спорів, особливо коли договори не охоплюють деякі аспекти територіальних відносин.

Ефективність правової бази врегулювання територіальних конфліктів значною мірою залежить від її адаптації до сучасних викликів, які виникають у міжнародному співтоваристві. Як зазначає науковець О. Нігреєва: "Рішення міжнародних судових органів відіграють важливу роль у врегулюванні

міжнародних відносин та у міжнародних правотворчих процесах. Проте їх ефективність залежить від готовності держав виконувати ці рішення та дотримуватися встановлених міжнародних норм» [38 с. 56].

Хоча існуючі правові механізми забезпечують міцну основу для вирішення спорів, на практиці їх застосування часто має обмеження. Наприклад, рішення міжнародних судових органів, хоч і мають юридичну силу, часто ігноруються сторонами конфлікту, коли вони не збігаються з їхніми політичними чи стратегічними інтересами. Це свідчить не лише про дефіцит правового регулювання, а й про відсутність політичної волі діяти згідно з міжнародними нормами.

Невирішеність більшості територіальних конфліктів показує, що однієї правової бази недостатньо. Наприклад, у 2014 році анексія Криму Російською Федерацією порушила фундаментальні принципи Статуту ООН, а потужна політична підтримка держави-агресора з боку великої кількості держав значно ускладнює реалізацію механізмів закон. Це означає, що юридичне врегулювання конфлікту неможливо без розгляду ширшого контексту: економічного, військового та дипломатичного. Інша проблема полягає в тому, що норми міжнародного права не завжди враховували специфіку сучасних територіальних суперечок, особливо тих, які пов’язані з новими викликами, такими як зміна клімату чи використання природних ресурсів.

Як зазначає науковець О. Власюк: " Територіальні конфлікти, особливо ті, які зачіпають права місцевих громад, потребують не лише правового вирішення, але й врахування соціально-економічних та гуманітарних аспектів, що мають першочергове значення для сталого миру". Чим підкреслює необхідність комплексного підходу до врегулювання територіальних суперечок, який включає інтереси всіх зацікавлених сторін [39 с. 10].

Інший дослідник, Р. Юрченко, вказує на актуальність детального аналізу правового режиму морських просторів для глибшого розуміння цієї сфери міжнародного публічного права та її проблематики, що свідчить про необхідність оновлення та адаптації міжнародно-правових норм до сучасних реалій. Наприклад, Конвенція ООН з морського права не дає чітких відповідей на питання щодо розподілу ресурсів у регіонах, де тануть льодовики, відкриваючи доступ до раніше недоступних районів. Це створює простір для конкуренції, яка часто виходить за рамки закону [40 с. 5-7].

Проте, незважаючи на такі вади, правова база створює реальні умови для мирного вирішення спорів, і не лише розмежовуючи межі прав та обов'язків сторін, а й пропонуючи їм правові засоби захисту цих позицій. Наприклад, звернення до Міжнародного суду дає змогу державам уникнути ситуації насильства, отримавши при цьому рішення, яке ґрунтується на нормах міжнародного права, а не на політичному впливі чи військовій перевазі. Крім того, практика, розроблена міжнародними судовими органами, і створені прецеденти сприяють розвитку міжнародного права та вдосконаленню правових механізмів. Наприклад, у справі островів Хішапу (2002) Міжнародний суд ООН встановив принцип «ефективного контролю» у випадках територіальних суперечок, який потім став дуже корисним для майбутніх конфліктів. Таким чином, судові рішення сприяють вирішенню не тільки конкретного спору, але й формують загальне розуміння того, як слід застосовувати міжнародне право в подібних ситуаціях [41].

Варто зазначити, що міжнародне право має не лише регулятивний, а й превентивний потенціал. Його завдання полягає не тільки в урегулюванні конфліктів, що вже виникли, а й у створенні умов для їх запобігання. У цьому контексті такі договірні механізми, як Договір про Антарктику, який виключає можливість територіальних претензій у регіоні, демонструють ефективність правових норм у запобіганні ескалації. Такий самий підхід

можна застосувати до інших можливих полів конфлікту, таких як Арктика чи космос. Загалом правова база вирішення територіальних спорів є невід'ємною частиною міжнародно-правової системи, яка, незважаючи на свої недоліки, формує основу мирного співіснування держав. Тим не менш, розвиток такої рамки співробітництва має здійснюватися через врахування динамічного перебігу міжнародних процесів та нових викликів, що виникають у глобальному просторі. Це залежатиме передусім від спроможності міжнародної спільноти забезпечити імплементацію прийнятих норм та адаптувати їх до умов, що змінюються [42 с. 18-23].

Отже, аналіз нормативно-правової бази регулювання територіальних спорів показує її важливу роль у забезпеченні міжнародного миру і стабільності. Міжнародні договори, такі як Статут ООН, Конвенція ООН з морського права 1982 року, регіональні та двосторонні угоди, забезпечують міцну правову основу для вирішення територіальних суперечок. Ці документи встановлюють загальні принципи і механізми мирного вирішення спорів: кордони держав, визначення прав на природні ресурси, введення процедур спільного управління конфліктними територіями і т. д.

Важливо відзначити, що нормативна база не обмежується договірними нормами. Міжнародна практика як джерело права також відіграє важливу роль, особливо в тих випадках, коли договірні положення не охоплюють деталі конкретного спору. Судова практика, зокрема рішення Міжнародного Суду ООН та Постійної палати третейського суду, сприяють подальшому розвитку та закріпленню існуючих норм для забезпечення адаптації до сучасних реалій.

Незважаючи на наявність добре розвиненої нормативно-правової бази, її ефективність у вирішенні територіальних спорів залишається обмеженою через багатьох факторів. Однією з основних проблем є відсутність механізмів

забезпечення дотримання міжнародних рішень, що ускладнює застосування норм права. Держави часто відмовляються виконувати рішення міжнародних судів або міжнародні угоди, якщо вони суперечать політичним або стратегічним інтересам.

Іншим питанням є необхідність адаптації правової бази до нових реалій, таких як зміна клімату, виснаження природних ресурсів та технологічний розвиток. Вирішення спорів в Арктиці та інших регіонах, де відкриваються нові можливості для регіонального розвитку, демонструє важливість впровадження сучасних підходів до міжнародного права.

В цілому нормативна база для врегулювання територіальних суперечок є важливим елементом міжнародного правопорядку. У той же час його розвиток і вдосконалення вимагає не тільки оновлення норм, а й зміцнення політичної волі держави до дотримання цих норм, створення ефективних механізмів правозастосування і підзвітності. Це єдиний спосіб забезпечити його ефективність у запобіганні та вирішенні територіальних спорів.

РОЗДІЛ 2. РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ОРГАНІВ У ВИРІШЕННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

2.1. Міжнародний суд ООН: компетенція та практика вирішення територіальних спорів

Міжнародний суд, заснований у 1945 році за Статутом ООН, є головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй, а також відіграє важливу роль у врегулюванні спорів, пов'язаних із територією між державами, для врегулювання правових спорів, що виникають між державами, і надання консультативні висновки з правових питань, переданих органами ООН або їх спеціалізованими установами. Діяльність є важливим інструментом у забезпеченні мирного вирішення конфліктів та дотримання норм міжнародного права.

Юрисдикція Міжнародного Суду ООН охоплює широкий спектр правових питань, включаючи територіальні спори. Відповідно до Статуту Суду, він уповноважений розглядати лише справи, в яких держави-учасниці визнають його юрисдикцію. Це може бути зроблено за спеціальною угодою сторін; через положення міжнародного договору, яке передбачає передачу спорів до Суду, або шляхом загального визнання його юрисдикції через принцип обов'язкової юрисдикції. Це на відміну від територіальних спорів, де за згодою сторін Суд може діяти й, отже, ускладнювати свою роботу лише тоді, коли сторона заперечує свою юрисдикцію [43 с. 43-46].

Міжнародний Суд ООН має різноманітну практику в спорах щодо територіальних кордонів, що значно вплинуло на розвиток міжнародного права. Наприклад, у справі Камерун проти Нігерії (2002 р.) Суд ухвалив рішення про лінію кордону між двома державами на основі міжнародних договорів і карт, а також принципу ефективного контролю.

Суперечка між Камеруном і Нігерією стосувалася сухопутних і морських кордонів, зокрема півострова Бакассі, території, багатої на природні ресурси. У 1994 році Камерун в односторонньому порядку подав свою справу до Міжнародного суду, звинувативши Нігерію в окупації її території та закликавши до належної демаркації кордону з урахуванням міжнародного права. Нігерія відповіла думкою, що вона має історичне право на Бакассі, враховуючи деякі економічні зв'язки з місцевим населенням, а також її фактичний контроль над територією.

Міжнародний суд постановив, що кордони між державами повинні бути демарковані відповідно до колоніальних договорів, зокрема договору 1913 року між Францією та Великою Британією, що підтверджує застосування принципу uti possidetis juris — збереження колоніальних кордонів. Окрім цього, Суд застосував принцип ефективного контролю та визнав, що Камерун має більше доказів фактичного контролю над територією, ніж Нігерія. Вони засновані на Конвенції ООН з морського права 1982 року, яка передбачає справедливий розподіл вод.

Рішення трибуналу, з цієї точки зору, заклало знаковий принцип у вирішенні постколоніальних територіальних суперечок між націями щодо документальних доказів та ефективного контролю. Тим не менш, його виконання було надзвичайно складним, враховуючи політичну ситуацію між ними. Лише після підписання угоди Грінтрі в 2008 році Нігерія фактично офіційно передала півострів Бакассі Камеруну [44].

Справа підкреслила важливість мирного врегулювання суперечок відповідно до міжнародного права, але виявила деякі недоліки в механізмах примусового виконання. Він залишається зразком для застосування принципів міжнародного права до територіальних суперечок.

Проте інша позиція, зайнята у випадку проголошення незалежності Косова у 2008 році, є прикладом іншого підходу. Уряд Сербії стверджував, що крок Косова є порушенням його суверенітету. Зі свого боку уряд Косова стверджував, що історичні конфлікти, етнічні відмінності та систематичне порушення прав албанського населення виправдовують проголошення незалежності.

Міжнародний суд дійшов висновку, що принцип територіальної цілісності стосується лише відносин між державами і, отже, не забороняє недержавним утворенням проголошувати незалежність. З наведеного вище обговорення випливає, що проголошення незалежності Косово не порушувало міжнародного права. Проте Суд відмовився визначати, чи є Косово легітимною державою, тобто залишив проблему у сфері політики [45].

Це відрізняється від таких рішень, як Камерун проти Нігерії (2002), де застосування принципу uti possidetis juris зберегло колоніальні кордони без порушення права на самовизначення. У справі Західної Сахари (1975 р.) Міжнародний суд приділив велику увагу праву на самовизначення, зробивши його центральною рисою процесу деколонізації. Тоді як у Косово це був випадок розпаду багатоетнічної держави, де таке право з’явилося [46].

Таким чином, рішення засвідчило, що балансування між територіальною цілісністю та самовизначенням залежить від конкретного випадку. Дійсно, МКЮ створив дуже важливий прецедент, підтвердивши, що міжнародне право не забороняє проголошення незалежності, але практику такого проголошення слід оцінювати з огляду на фактичне політичне та правове підґрунтя.

Іншою важливою особливістю роботи Міжнародного суду ООН є те, що він забезпечує правову визначеність у ситуаціях, коли сторони конфлікту не

можуть дійти згоди. Наприклад, у справі про делімітацію морського кордону між Чилі та Перу (2014) Суд зіткнувся з різними тлумаченнями двосторонніх угод, які не містили чітких положень про кордон.

Чилійсько-перуанська суперечка стосувалася делімітації морських кордонів у Тихому океані, багатому рибними ресурсами. Перу стверджував, що морський кордон між двома країнами не був чітко визначений, і закликав до делімітації відповідно до сучасного міжнародного права. З іншого боку, Чилі стверджувала, що кордон був демаркований низкою угод у 1950-х роках, які встановили широтну паралель як кордон. Міжнародний суд постановив, що угоди 1952 і 1954 років лише встановили конкретні домовленості щодо рибальських зон і не змогли чітко визначити морський кордон. З огляду на вищезазначене, Суд постановив, що делімітація має бути здійснена з урахуванням не лише історичних угод, але й сучасних принципів міжнародного морського права. У ній зазначалося, що перші 80 морських миль від узбережжя кордон має проходити по широтній паралелі згідно з історичними угодами. Проте за цією точкою кордон мав бути визначений уздовж середньої лінії, щоб забезпечити справедливе розмежування районів і ресурсів відповідно до принципів Конвенції ООН з морського права 1982 року. Це рішення стало прикладом балансу між історичними домовленостями та сучасними нормами з урахуванням потреб обох сторін. Рішення вимагало дипломатичної роботи, але воно було прийнято як Чилі, так і Перу, підкреслюючи ефективність для стабільності в регіоні [47].

У цій справі важливість рішення Трибуналу важко переоцінити як як частину міжнародного права в цілому, так і тому, що тут вказується гнучкість у підході до вирішення територіального спору та сприяє розвитку практики справедливого розмежування морських зон. Перш за все, Суд, здійснюючи аналіз, ретельно розглянув не лише текстові положення угод, але також, як доречно, поведінку сторін щодо використання спірної морської акваторії.

Рішення, ухвалене Судом, визначило таке розмежування на основі компромісу, беручи до уваги аспекти, що випливають як з закону, так і з фактів. Це показало, що Суд зацікавлений у встановленні належного балансу між сторонами, що є одним із ключових елементів легітимності його рішень [48 с. 750-753].

Особливої уваги заслуговує роль Міжнародного Суду ООН у врегулюванні складних територіальних конфліктів історичного характеру. У рамках справи «Острови Педра-Бранка» (Малайзія проти Сінгапуру, 2008) Суд розглянув давній спір, у якому сторони заявляли про право власності на острів на основі історичної картографії та документів колоніальної епохи. У своєму рішенні Суд дійшов висновку про принцип ефективного контролю; отже, Сінгапур мав юридичне право власності на острів, оскільки він фактично контролювався протягом тривалого періоду. Таким чином, ця справа створила прецедент, який підтверджує важливість доказів ефективного контролю в міжнародному праві [49].

Міжнародний суд ООН також відіграє ключову роль у вирішенні суперечок, що стосуються морських територій. Наприклад, у справі про морські кордони між Колумбією та Нікарагуа (2012) Суд розглядав питання юрисдикції над морськими просторами, багатими на природні ресурси. Виносячи своє рішення, Суд керувався територіальними претензіями сторін і, що не менш важливо, середовищем, яке відображає прагнення запровадити сучасні виклики у своїх рішеннях. Цей випадок є важливим кроком у регулюванні морських територій, оскільки він створив правові методи вирішення конфліктів у тих регіонах, де економічні та екологічні чинники пов’язані один з одним. Однією з важливих особливостей роботи Суду є те, що його рішення не лише забезпечують вирішення конкретного спору, а й створюють певні прецеденти, які є орієнтиром для подальшого розвитку міжнародного права в цілому. У справі про кордон між Буркіна-Фасо та

Нігером (2013) Суд застосував сучасні технології, такі як супутникові зображення, щоб вперше точно визначити лінію кордону. Це рішення стало важливим сигналом для міжнародної спільноти про те, що Суд готовий використовувати нові методи для підвищення об’єктивності та точності у своїй роботі [50 с. 225-228].

Незважаючи на значні досягнення, робота Міжнародного Суду ООН стикається з рядом обмежень. Одна з них пов’язана з добровільним характером його юрисдикції, що дозволяє державам уникати передачі суперечок до Суду, якщо це не в їхніх інтересах. У своїй роботі дослідниця А. Гриценко робить аналогічний висновок: «Міжнародний Суд ООН відіграє ключову роль у вирішенні міждержавних спорів, однак його ефективність обмежується добровільним характером юрисдикції. Це дозволяє державам уникати участі в судових процесах, якщо вони вважають, що рішення можуть бути не в їхніх інтересах». Наприклад, у суперечці за острови в Південно-Китайському морі між Китаєм і Філіппінами перші відмовилися брати участь у процесі. Останній виграв справу, оскільки рішення арбітражного суду було на його користь. Тим не менш, це не береться до уваги Міжнародним Судом ООН, але це свідчить про загальну проблему щодо примусового виконання рішень міжнародних судових органів [51 с. 6-7].

Діяльність Міжнародного Суду ООН свідчить про те, що його рішення приймаються на позиціях справедливості, об'єктивності та поваги до норм міжнародного права. Проте його ефективність залежить головним чином від готовності держав визнавати юрисдикцію Суду та виконувати його рішення. У будь-якому випадку, юриспруденція Суду залишається центральною для розвитку міжнародного права, оскільки вона забезпечує загальні вказівки щодо вирішення земельних та інших територіальних спорів.

Міжнародний суд є ще одним форумом, де міжнародне право продемонструвало свою силу в конфліктах, незважаючи на їх територіальні основи, які мають глобальні наслідки. Наприклад, у справі Лівія проти Чаду, 1994 р., Суд розглядав суперечку про кордон між двома державами, що випливає з різного тлумачення колоніальних договорів. У своєму рішенні Суд дотримувався принципу договірних угод, згідно з яким чіткі угоди переважають будь-які історичні претензії, і визначив кордон на основі договорів, підписаних між Францією та Лівією в колоніальні часи. Рішення мало не лише локальне значення, а й стало доказом того, що міжнародне право має стійкі механізми, здатні вирішувати навіть давні конфлікти. Важливою роллю Суду є його можливість розглядати гуманітарні та соціальні аспекти територіальних спорів. У справі Західної Сахари 1975 року Суд розглянув претензії Марокко та Мавританії на цю територію, але водночас підкреслив право місцевого населення на самовизначення. Останній підхід демонструє гнучкість з боку Суду у впровадженні нових підходів до розгляду спорів, особливо щодо захисту прав людини та народів. Рішення, прийняті за цих умов, можуть гарантувати юридичну передбачуваність, але також приймаються з метою мирного врегулювання спору з урахуванням інтересів усіх залучених сторін [52].

Практика Міжнародного Суду ООН також виявляє його здатність адаптуватися до нових викликів у сучасному розвитку міжнародного права. Таким чином, у справах щодо морської території Суд все частіше розглядає не лише правові, а й екологічні аспекти конфлікту. Суд у справі Нікарагуа проти Коста-Ріки (2015) розглянув вплив проекту будівництва каналу на прикордонній річці Сан-Хуан на екосистему регіону, що зробило ще один крок ближче до інтеграції екологічних права в загальний підхід до вирішення територіальних спорів. Це ілюструє зростаючу роль екологічного фактора в

міжнародному праві, особливо у зміні клімату та виснаженні природних ресурсів [53].

Проте діяльність Суду не позбавлена викликів, які ставлять під сумнів його ефективність. Одним із таких викликів є тривалість провадження. Враховуючи заплутаність справ і необхідність зважування великої кількості доказів, розгляд справ у Суді триває кілька років. Це також створює небезпеку ескалації конфліктів, які не вирішуються в очікуванні рішення. Прикладом є справа Катару та Бахрейну про морську та територіальну делімітацію, яка тривала більше десяти років, між 1991 та 2001 роками, що свідчить про необхідність спрощення процедур у Суді [54 с. 229-231].

Іншою ілюстрацією важливості цього принципу в територіальних спорах є роль, яку відіграє Міжнародний Суд ООН. У багатьох випадках, крім функцій арбітра, він спонукає сторони до переговорів і досягнення мирної угоди. Наприклад, у справі Гвінея-Бісау проти Сенегалу (1989) щодо питання делімітації морського кордону Суд, ухваливши рішення на користь Сенегалу, закликав обидві сторони створити спільну комісію для управління спірною територією Суперечка між Гвінеєю-Бісау та Сенегалом тривала протягом трьох десятиліть після здобуття двома країнами незалежності та стала результатом спірних положень угоди 1960 року між їх колишніми колоніальними державами Португалією та Францією [55].

Рішення не лише позбавило правової сторони суперечки, але й уможливило довгострокову співпрацю між двома державами. У деяких випадках рішення Суду стають будівельним блоком для більш широких дипломатичних ініціатив. Наприклад, після вирішення прикордонної суперечки між Буркіна-Фасо та Нігером у 2013 році обидві держави використали рішення Суду як орієнтир для зміцнення своїх двосторонніх відносин. Юрист Т. Кілл також зауважив: «Ця справа також примітна тим, що

не було вирішено; незважаючи на пункт компромісу, який просив Суд «зафіксувати» угоду сторін щодо кордону в двох секторах, Суд відмовився включити угоду в диспозитив рішення, вперше виявивши, що справа, передана йому, не є спором». Цей випадок вказує на те, що правова визначеність, створена Міжнародним Судом ООН, може стати хорошою відправною точкою для подальшого розвитку співпраці у сферах безпеки, економіки чи культурного обміну [56 с. 1249].

Однією з особливостей Міжнародного Суду ООН є його здатність працювати в умовах дуже серйозної напруги між державами. Наприклад, у справі Катар проти Бахрейну Суд зміг врегулювати суперечку, яка тривала десятиліттями, незважаючи на складні відносини між сторонами. Це було рішення Трибуналу після багаторічного аналізу документів і картографічних матеріалів, яке показало, наскільки воно було професійним і об’єктивним. Рішення було прийнято обома сторонами, що сприяло розслабленню напруженості в регіоні. Навіть коли Суд виносить обґрунтовані рішення, їх виконання залежить від політичної волі держав і підтримки міжнародної спільноти. Справа Нікарагуа проти Сполучених Штатів 1986 року, де Суд визнав Сполучені Штати такими, що порушили міжнародне право в Нікарагуа, була яскравим прикладом цього. Навіть після рішення суду, який вимагав компенсації за завдану шкоду, Сполучені Штати відмовилися виконувати це рішення з політичних міркувань. Ця ситуація показала неспроможність Суду забезпечити виконання власних рішень, особливо проти могутніх держав. Ще одним викликом, який стоїть перед Міжнародним судом, є розвиток сучасних територіальних конфліктів. Сьогодні більшість із цих конфліктів стосуються вже не лише державних кордонів, а й питань доступу до природних ресурсів, управління транскордонними екосистемами чи використання нових територій, таких як космічний простір чи морські глибини. У цьому контексті Суд має адаптувати свою практику до нових

викликів і враховувати екологічні, економічні та технологічні аспекти у своїх рішеннях [57].

Отже, юрисдикції та практики МС ООН при вирішенні територіальних спорів вказує на вирішальну роль цього органу в плані мирного врегулювання спорів та розробки міжнародного права. Головний судовий орган ООН, Суд має універсальну юрисдикцію, що дозволяє йому розглядати широкий спектр територіальних спорів між державами. У своїй практиці Суд застосовує такі принципи міжнародного права, як територіальна цілісність, право народів на самовизначення, непорушність кордонів, принцип ефективного контролю.

Практика Міжнародного суду засвідчує його здатність враховувати як правові, так і політичні аспекти спорів, що важливо для досягнення справедливих і збалансованих рішень. Дослідження справ Камерун проти Нігерії 2002 р., Чилі проти Перу 2014 р. та Еритрея проти Ємену 1998 р. показує комплексний характер підходу Суду до аналізу історичних документів, географії та економічних інтересів сторін, підкреслюючи його ефективність. у створенні прецедентів, які мають великий вплив на розвиток міжнародного права.

Тим не менш, робота Суду також стикається з певними перешкодами, такими як добровільний характер його юрисдикції, складний процес імплементації та виконання рішень, який часто залежить від політичних факторів. Відсутність механізмів забезпечення виконання його рішення залишається значною проблемою, що підкреслює недовіру до системи міжнародного правосуддя. Тим не менш, навіть за таких умов Міжнародний Суд ООН може запропонувати можливість для мирного врегулювання суперечок і таким чином запобігти переростанню конфліктів у збройний рівень.

2.2. Постійна палата третейського суду: особливості діяльності у вирішенні територіальних спорів

Постійна палата третейського суду є одним із найстаріших постійних міжнародних механізмів для врегулювання спорів, заснованих Гаазькою конвенцією про врегулювання міжнародних спорів у Тихому океані 1899 року. ППТС відрізняється від Міжнародного суду ООН тим, що вона діє перш за все як арбітражний орган з гнучкими процедурами, які держави можуть вільно обирати для вирішення своїх суперечок. Його діяльність поширюється на різні аспекти: територіальні суперечки, морські кордони, експлуатацію природних ресурсів та інші питання, пов'язані з питаннями суверенітету [58].

ППТС також має додаткову перевагу, оскільки має лише добровільну юрисдикцію; це дозволяє державам узгодити процедуру врегулювання спору, склад арбітрів і правову основу, яка буде застосовуватися. Це забезпечує більшу гнучкість і адаптивність у вирішенні територіальних спорів, що може бути привабливим для держав, які бажають уникнути жорсткої процесуальної суворості інших міжнародних судових форумів. З цієї причини ППТС стала важливим засобом врегулювання територіальних суперечок, коли сторони зацікавлені в досягненні взаємоприйнятного рішення.

Практика Постійно діючої палати третейського суду виробила низку ключових справ у сфері територіальних спорів, які стали еталонними у відповідних спорах. Наприклад, справа Еритрея проти Ємену є яскравим прикладом того, наскільки ефективним може бути арбітраж у вирішенні територіальних суперечок. Суперечка виникла через різні претензії щодо суверенітету над островами Ханіш у Червоному морі — територією стратегічного значення для обох сторін через її розташування та доступність ресурсів у відкритому морі. Після збройного інциденту в 1995 році сторони погодилися передати свій спір на розгляд ППТС [59 с. 25-30].

Було вирішено, що суверенітет над островами належить Ємену, ґрунтуючись на аналізі історичних документів, які показали, що Ємен протягом тривалого часу здійснював адміністративний контроль над територією. Еритрея не надала достатніх доказів на підтвердження своїх претензій, зокрема щодо ефективного управління територією. У другій частині справи, що стосується морського кордону, ППТС дійшов до лінії делімітації відповідно до принципів справедливості, яка дозволила обом державам отримати доступ до морських ресурсів. Унікальним для цього рішення було поєднання старих і нових підходів. Історичний суверенітет Ємену та норми сучасного міжнародного морського права, особливо як це передбачено Конвенцією ООН з морського права 1982 року, були взяті до уваги під час обговорень Трибуналу. Хоча відповідні економічні інтереси сторін були визнані, вважалося, що вони самі по собі не є ознакою суверенітету [60 с. 10-13].

Цей випадок показує, як арбітраж може вирішувати складні питання територіальних суперечок, враховуючи правові, економічні та політичні аспекти. Рішення ППТС сприяло мирному врегулюванню, зменшило напруженість у регіоні та створило важливий прецедент для майбутнього арбітражу подібних спорів.

Робота ППТС також демонструє його здатність ефективно вирішувати територіальні суперечки, що виникають у складних геополітичних контекстах. У справі Гайана-Суринам (2007) спір між Гайаною та Суринамом стосувався розмежування морських зон у гирлі річки Корунайн та прилеглих водах, багатих на природні ресурси. Ця суперечка, яка була загострена застосуванням сили Суринамом проти нафтової платформи в Гайані в 2000 році, була передана до Постійної палати третейського суду. Основними питаннями були делімітація морських кордонів та оцінка законності застосування сили Суринамом.

Трибунал прийняв рішення на основі принципу добросусідства, який є основоположним принципом міжнародного права. Він наполягав на тому, що держави зобов'язані співпрацювати у мирному врегулюванні територіальних суперечок. Було визнано, що застосування сили Суринамом було непропорційним і суперечило принципу добросусідства та Статуту ООН. Палата також підкреслила, що обидві держави повинні уникати будь-яких дій, які можуть поширити спір на спірну територію [61].

Рішення про розмежування було прийнято із застосуванням принципу рівновіддаленості з коригуванням для забезпечення справедливого результату. Лінія кордону враховувала географічні особливості та економічні потреби обох держав, намагаючись знайти баланс між їхніми відповідними інтересами. Це рішення було ілюстрацією доктрини справедливого розподілу за правилами, викладеними в Конвенції ООН з морського права 1982 року.

Дослідник Дж. Гао, досліджуючи деталі справи, наголосив: «Справа «Гайана проти Суринаму» є яскравим прикладом успішного застосування принципу добросусідства у мирному врегулюванні територіальних суперечок. Палата продемонструвала, що співпраця між державами, навіть в умовах економічної конкуренції, є важливим засобом для побудови стабільності та уникнення дисгармонії». Крім того, це рішення показало, що демаркація морських кордонів була досить успішно проведена з належною повагою до історичних аргументів та існуючих потреб держав [62 с. 199-200].

Іншим прикладом, який ілюструє ефективне функціонування останнього, є справа між Словенією та Хорватією, яка стосується доступу Словенії до відкритого моря через Піранську затоку, ухвалена у 2017 році. У цьому відношенні Палата застосувала принцип справедливості у вирішенні територіальних претензій двох держав, беручи до уваги стратегічне та економічне значення доступу до моря для Словенії. Ця резолюція стала

основою для розрядки напруги між державами; однак після цього його виконання потребувало величезних дипломатичних зусиль [63].

Що слід додати до згаданої процедурної гнучкості, яка вже була важливою характеристикою, що лежить в основі практики ППТС, це здатність цього суду консультуватися з технічними експертами при розгляді складних технічних елементів, пов'язаних із територіальними спорами. Наприклад, у справі про кордон Еритреї та Ефіопії, яка була вирішена в 2002 році, Палата ухвалила рішення на основі геодезичних та історичних карт за підтримки картографів, які могли допомогти визначити правильне вирівнювання кордону. Це демонструє прихильність ППТС максимально можливому рівню об'єктивності у своїх визначеннях [64].

Однак діяльність ППТС стикається з різними перешкодами. Основна проблема виникає через його залежність від добровільної участі держав у цьому процесі. У багатьох випадках, якщо одна зі сторін спору не бажає співпрацювати, арбітражні процедури не можуть бути ініційовані. Наприклад, у давній суперечці між Індією та Пакистаном щодо Кашміру сторони не погодилися на послуги ППТС у вирішенні територіальної суперечки між ними. Ця слабкість, притаманна всім арбітражним механізмам, створює додаткові перешкоди для досягнення універсального вирішення суперечок [65 с. 99-100].

Інший недолік пов'язаний з відносною тривалістю процедур і витрат, пов'язаних з арбітражем: хоча ППТС, як правило, є набагато гнучкішим, ніж інші судові установи, тривалість розгляду та високі витрати означають, що для менш економічно розвинених держав це може створити проблему недоступності. Таким чином, настав час удосконалити процедури та підвищити доступність послуг Палати для широкого кола країн.

Незважаючи на ці обмеження, Постійна палата третейського суду є важливою частиною міжнародної системи вирішення територіальних спорів. ЇЇ гнучкі процедури, реалістичний підхід до прийняття рішень і здатність враховувати технічні аспекти спорів роблять її привабливим варіантом для держав, які прагнуть справедливого та прийнятного вирішення спорів. Участь Постійного третейського суду у вирішенні територіальних спорів не тільки зміцнює довіру між залученими сторонами, але й сприяє розвитку міжнародного права шляхом створення прецедентів, які мають більш далекосяжні наслідки для світу в цілому. Одним із найважливіших аспектів роботи ППТС є його здатність враховувати регіональні особливості територіальних суперечок, що виникають у різних частинах світу.

Гарним прикладом є випадок 2007 року щодо делімітації морського кордону між Гондурасом і Нікарагуа в Карибському морі, де Палата врахувала поєднання географічних та історичних факторів, зокрема практику рибальства місцевих громад, що допомогло визначити регіональну економіку . Це означало б, що ППТС виходить за рамки традиційних правових критеріїв і намагається охопити соціально-економічне середовище, яке часто відіграє важливу роль у побудові міцного миру [66 с. 115-118].

Ще один важливий випадок, який свідчить про успішне функціонування ППТС, — випадок на кордоні між Суданом і Південним Суданом (2012 р.), який стосувався багатого нафтою регіону Аб’єй. У цьому випадку Палата повинна була враховувати не лише територіальні претензії сторін, а й права корінних етнічних груп, які традиційно проживали на цій території. Прийнята палатою резолюція стала основою для створення тимчасової адміністративної структури, яка охолодила будь-який потенціал для подальшої ескалації конфлікту та проклала шлях для діалогу між зацікавленими сторонами. Основним чинником у діяльності ППТС є те, що він за своєю природою здатний зберігати конфіденційність арбітражної

процедури, що часто може бути важливим фактором для держав, які бажають тримати спір поза увагою. Ця особливість робить Палату привабливим варіантом для вирішення територіальних суперечок, які мають політичний або соціальний характер. Наприклад, деякі суперечки щодо морських кордонів або доступу до природних ресурсів обговорювалися на закритих засіданнях, щоб уникнути негативного впливу на двосторонні відносини між зацікавленими країнами [67].

Проте роль ППТС, як і багатьох інших міжнародних судових органів, має певні обмеження, властиві динамічному характеру сучасних міжнародних відносин. Серед головних проблем – конкуренція правових і політичних методів вирішення конфлікту. У деяких випадках держави віддадуть перевагу політичним переговорам або посередництву, які, ймовірно, забезпечать швидше та більш визначене рішення, хоча часто це відбувається за рахунок юридичної сили рішення. Це твердження більш застосовне до важких ситуацій, коли дії сторони, яка втручається в процес врегулювання будь-яких питань, можуть розглядатися як втручання у внутрішні справи.

Крім того, діяльність ППТС стикається з труднощами щодо виконання його рішень. Хоча рішення, прийняті Палатою, мають юридичну силу для залучених сторін, їх виконання часто залежить від політичної рішучості відповідних держав. Наприклад, у певних ситуаціях, коли резолюції ППТС впливають на економічно важливі ресурси або регіони, які вважаються такими, що мають особливе стратегічне значення, їх виконання може бути відкладено або зовсім проігноровано. Це підкреслює необхідність удосконалення міжнародних рамок для нагляду за виконанням арбітражних рішень [68 с. 400-403].

Незважаючи на ці виклики, ППТС залишається одним з найпотужніших інструментів вирішення територіальних суперечок у сучасній міжнародній

системі. Його діяльність важлива не тільки у вирішенні конкретних конфліктів, а й у розвитку міжнародного права як загального механізму регулювання відносин між державами. Рішення, прийняті Палатою, є дуже корисним прецедентним матеріалом, який може бути використаний для вирішення майбутніх суперечок і вдосконалення норм міжнародного права.

Багатофункціональність і гнучкість ППТС зробили його дуже важливим елементом у глобальній системі вирішення територіальних суперечок. Проте подальший розвиток його діяльності можливий лише за умови, що міжнародне співтовариство зможе зробити арбітражні процедури більш прозорими та доступними для всіх держав, незалежно від їхніх політичних чи економічних можливостей [69 с.320-323].

Діяльність Постійної палати третейського суду добре ілюструє важливість взаємодії правових систем і дипломатичних стратегій у процесі вирішення територіальних суперечок. Багато арбітражних розглядів Палати стали основою для майбутнього вирішення конфліктів шляхом політичного діалогу. Це свідчить про те, що ППТС забезпечило залученим сторонам не лише таку необхідну юридичну визначеність, але й сприяло створенню передумов для тривалого миру між сторонами.

Останнє стосується, наприклад, раніше згаданої справи Еритрея-Ефіопія (2002 р.) щодо територіальної делімітації: рішенням ППТС було надано чіткі правові підстави для демаркації кордону. Хоча дисгармонія між державами залишилася лише частково врегульованою через політичну напруженість, резолюція, прийнята Палатою, стала величезним кроком у нормалізації відносин, що зрештою призвело до підписання мирної угоди в 2018 році. Це один із таких прикладів, коли , у ситуації, коли юридичне рішення не відразу вирішує всі аспекти спору, воно може стати відправною точкою для поступового примирення [70 с. 770-772].

Ще одним цікавим аспектом у функціонуванні ППТС є можливість залучення до вирішення територіальних спорів як сучасних технологій, так і інноваційних підходів. Палата вдається до багатьох сучасних засобів геодезії та супутникових зображень, а також до інших технічних інструментів, щоб допомогти визначити межі. Це дуже важливо, коли нечіткі картографічні зображення або суперечливі історичні дані ускладнюють вирішення суперечок. Наприклад, у випадку Словенії та Хорватії активне залучення ППТС експертів із картографії та морського права дозволило знайти рішення, яке враховує як правове, так і практичне використання спірних територій.

Важливо зазначити, що заходи, прийняті ППТС, показують необхідність залучення не лише держав, але й інших зацікавлених сторін до вирішення територіальних спорів. У деяких випадках Палата забезпечувала форум для того, щоб голос місцевого населення, яке проживає на спірних територіях, було почуте. Такий підхід дає змогу враховувати гуманітарні аспекти суперечок, тим самим зменшуючи ризик подальшої ескалації через невдоволення громадянського суспільства. У випадку прикордонного спору між Коста-Рікою та Нікарагуа, який стосувався демаркації, Палата подбала про інтереси людей, які проживали в цій місцевості залежно від експлуатації ресурсів річки, і, отже, зменшила соціальне тертя [71 с. 290-292].

Однак проблеми, з якими стикається ППТС, мають системний характер. Однією з головних проблем є нездатність забезпечити виконання рішень, коли територіальні суперечки стосуються регіонів з багатими природними ресурсами. У таких випадках партії, ймовірно, проігнорують рішення Палати, посилаючись на внутрішній політичний тиск або стратегічні інтереси як виправдання. Наприклад, у кількох спорах щодо морських територій виконання рішень, винесених Палатою, було відкладено через економічні інтереси сторін, які беруть участь у розробці нафтових чи газових ресурсів. Друга проблема полягає в забезпеченні рівного ставлення до менш

економічно розвинених держав, які можуть бути позбавлені послуг Палати через фінансові або технічні обмеження. Така ситуація створює нерівність у використанні арбітражних механізмів і вимагає створення додаткових механізмів для забезпечення рівних можливостей. Зокрема, створення міжнародних фондів для фінансування арбітражних розглядів для економічно слабких країн може значно сприяти ефективності та доступності ППТС [72 с. 140-141].

Аналіз діяльності ППТС у вирішенні територіальних спорів свідчить про визначну роль цього органу в мирному врегулюванні конфліктів між державами. Будучи однією з найстаріших міжнародних судових інституцій, Палата має великий досвід розгляду складних територіальних спорів, використовуючи гнучкі арбітражні процедури та залучаючи висококваліфікованих експертів. Цей орган забезпечує ефективну платформу для врегулювання суперечок, зосереджуючись на врахуванні інтересів сторін і створенні рішень, які сприяють довгостроковій стабільності.

Практика демонструє здатність враховувати як історичні, так і сучасні аспекти конфліктів. Наприклад, у справі "Еритрея проти Ємену" (1998) де Палата застосувала принципи історичного контролю та справедливого розмежування, що дозволило збалансувати інтереси обох сторін. Подібний підхід застосовується у справах, що стосуються морських кордонів і доступу до природних ресурсів, де орган зміг взяти до уваги географічні, економічні та правові аспекти.

Особливістю діяльності ППТС є її здатність адаптуватися до специфіки конкретного конфлікту та надати сторонам можливість активно впливати на процес розгляду спору, що створює додаткові умови для досягнення компромісу. Проте, як і інші міжнародні судові органи, ППТС стикається з такими проблемами, як відсутність обов’язкової юрисдикції та залежність від

доброї волі сторін у виконанні рішень. Роль Палати не тільки у врегулюванні конфліктних ситуацій, а й у виробленні нового підходу до вирішення територіальних спорів. Рішення стають одним із орієнтирів у аналогічних спорах, що сприяє створенню та розвитку міжнародного права. Все це означає подальше вдосконалення діяльності Палати і потребує подальших механізмів для виконання рішень, які покращують координацію з іншими органами, створеними міжнародним правом судового розгляду.

Таким чином, Постійний палата третейського суду є важливим інструментом для вирішення територіальних конфліктів, забезпечуючи індивідуальний підхід до кожної справи та тим самим сприяючи міжнародній стабільності. ЇЇ діяльність є підтвердженням того, що гнучкість і адаптивність є важливими факторами досягнення ефективних і справедливих рішень у міжнародно-правових спорах.

2.3. Роль регіональних судових органів у вирішенні територіальних спорів

Регіональні суди також відіграють дуже важливу роль у механізмі вирішення територіальних спорів у тих численних випадках, коли регіональні особливості конфлікту вимагають урахування місцевого правового, культурного та історичного контекстів. Доповнення до таких універсальних механізмів міжнародного права пропонує більш індивідуальні рішення для держав, які розташовані в певному географічному чи економічному блоці. Найвідомішим серед регіональних судів, безсумнівно, є Європейський суд з прав людини, який, не маючи прямої юрисдикції у територіальних спорах, відіграє важливу роль у вирішенні конфліктів, пов'язаних із порушенням прав людини внаслідок таких територіальних спорів.

ЄСПЛ розглянув низку справ із територіальним виміром, у яких права переміщених осіб, доступ до правосуддя, власності та дотримання основних прав на територіях, які фактично контролюються іншими державами, стали центральними питаннями. Наприклад, Суд розглядав такі справи Кіпру, як Кіпр проти Туреччини, де він зосереджувався на порушеннях прав осіб, які через конфлікт були змушені залишити свої домівки. Ці справи стосувалися питань компенсації за втрачене майно, права на повернення та забезпечення доступу до правосуддя для переміщених осіб. Рішення ЄСПЛ справді стали не лише інструментом відновлення порушених прав, а й сприяли гуманізації конфлікту, тим самим послаблюючи напругу між сторонами [74 с. 255-256].

Іншу не менш важливу роль для довгострокового врегулювання наслідків конфліктів відіграє суд. Його рішення стимулюють держави вдосконалювати внутрішні правові механізми захисту прав осіб, які постраждали від територіальних суперечок. Наприклад, у багатьох випадках Суд висловлював необхідність забезпечення ефективного правового захисту

для громадян, які проживають у регіонах з нестабільним правовим статусом, таких як Придністров'я чи Абхазія.

Крім того, рішення ЄСПЛ мають прецедентне значення, оскільки є стандартом поведінки держав під час конфліктних ситуацій. Суд також у своїх рішеннях визначає системні проблеми, які необхідно вирішити, щоб запобігти подібним порушенням у майбутньому [75 с. 61].

Ключовим регіональним органом для вирішення територіальних суперечок в Африці є Африканський суд з прав людини і народів. Ця остання юрисдикція включала б ті справи, які стосуються порушень прав людини, включно з правами корінних народів, на додаток до інших територіальних спорів. Щоб пояснити це в перспективі, у справі про земельну суперечку між урядом Кенії та місцевими громадами суд виніс рішення, яке визнало права корінних народів на землю, яку вони традиційно займали. Це рішення мало велике значення для розвитку прав корінних народів і зміцнення принципів справедливості щодо території. Іншим впливовим регіональним судовим органом є Суд Карибського співтовариства CARICOM, який розглядає спори між членами цієї регіональної організації. Суд також має юрисдикцію щодо територіальних спорів, особливо щодо морських кордонів і доступу до природних ресурсів. Для ілюстрації, у справі між Барбадосом і Тринідадом і Тобаго щодо делімітації морських зон, Суд зміг виробити компроміс, який надав обом сторонам доступ до рибних ресурсів. Це рішення є чудовим прикладом того, як регіональні судові органи дотримуються принципу добросусідства, який є ключовим аспектом мирного співіснування між державами в регіоні [76 с. 245].

У Південній Америці багато регіональних суперечок вирішуються в рамках Південного спільного ринку (МЕРКОСУР), в якому роль арбітражних механізмів особливо важлива. Наприклад, регіональний арбітражний процес

запобіг ескалації конфлікту між Аргентиною та Уругваєм навколо будівництва паперових фабрик на річці Уругвай. Хоча територіальні особливості не були основною проблемою, екологічні територіальні наслідки відіграли вирішальну роль у структуруванні шляху суперечки. Арбітражне рішення врахувало вплив проекту на навколишнє середовище та взаємозв'язок економік обох держав [77 с. 96-97].

У Європі регіональні суди також можуть сприяти вирішенню територіальних спорів. Звичайно Суд ЄС має компетенцію вирішувати питання, пов'язані із застосуванням права ЄС, яке може бути, зокрема, територіальним. Стосовно Гібралтару Суд розглянув питання доступу до рибальських зон на основі територіальності. Хоча ці справи не завжди визначають суверенітет над територією, своїми рішеннями вони сприяють зменшенню конфліктів і правовій визначеності всередині ЄС.

Важливо зазначити, що ОБСЄ не є судовим органом, але її роль у підтриманні миру та стабільності в регіоні є важливою. Завдяки своїм особливим механізмам, таким як Мінська група з нагірно-карабахського конфлікту, ОБСЄ сприяє діалогу між сторонами та забезпечує платформу для обговорення територіальних питань. Хоча діяльність ОБСЄ не передбачає юридичних зобов'язань, її роль полягає у забезпеченні умов для дипломатичного врегулювання, таким чином доповнюючи роботу регіональних судів. Особливий інтерес представляє розгляд роботи регіональних судів в Африці, де часто територіальні суперечки переплітаються з правами корінних народів і наслідками колоніальної спадщини. Для ілюстрації, у справі між Угандою та Демократичною Республікою Конго Африканський суд виніс рішення, яке врахувало не лише права держав на використання природних ресурсів уздовж прикордонних регіонів, але й наслідки, які такі дії мають для місцевого населення [77].

Це підтверджує той факт, що регіональні суди справді можуть розглядати гуманітарні міркування конфліктів, якими міжнародні суди зазвичай нехтують. Однак водночас регіональні судові механізми також стикаються з рядом проблем, які перешкоджають їх ефективності. Перш за все, це те, що відсутній дієвий механізм примусу. Наприклад, у деяких африканських державах рішення Африканського суду з прав людини і народів часто не сприймаються всерйоз через внутрішню політичну нестабільність або брак спроможності держави забезпечити їх виконання. Те саме стосується інших регіонів, де політичні інтереси часто переважають над правовими нормами [78 с.14-15].

Крім того, регіональні судові органи працюють в умовах неналежної координації з універсальними міжнародними судовими механізмами. Це може призвести до копіювання юрисдикцій або розбіжностей у тлумаченні міжнародного права. Тому важливо посилити взаємодію між регіональними та міжнародними судовими структурами для вирішення цього питання. Згодом територіальні суперечки можна буде вирішувати з урахуванням усіх відповідних нюансів.

Незважаючи на ці виклики, регіональні судові органи продовжують відігравати незамінну роль у встановленні миру та стабільності. Їхній внесок виходить за рамки розв’язання конкретного конфлікту, аж до створення сукупності прецедентного права, яка буде інформувати про розвиток майбутніх механізмів вирішення територіальних спорів. У сучасну епоху, коли регіональні конфлікти можуть призвести до глобальних наслідків, такі органи все більше інтегруються в систему міжнародного правосуддя.

Однак регіональні судові органи не відповідають виключно за розгляд складних юридичних справ; вони часто беруть на себе роль посередника, сприяючи спілкуванню між державами з метою запобігання ескалації

конфлікту. Приклад Африканського суду з прав людини і народів щодо територіальної суперечки демонструє, що суд може бути ефективним інструментом пом'якшення соціального конфлікту. У багатьох випадках рішення, винесені судом, створюють прецеденти, які допомагають іншим державам обходити аналогічні спори в майбутньому [79 с.75-77].

Подібним чином Міжамериканський суд з прав людини відіграв ключову роль у вирішенні конфліктів у Латинській Америці, де територіальні суперечки неминуче тягнуть за собою розгляд прав корінних народів. У справі «Авас Тінгні проти Нікарагуа» (2001) Суд постановив, що корінні громади були позбавлені своїх прав, коли їм було заборонено отримати доступ до земель, які завжди належали їм. Хоча ця справа безпосередньо не стосувалася міжнародного кордону, її рішення мало значний вплив на питання територіальних земельних прав. Це свідчить про те, що регіональні суди здатні розглядати гуманітарні міркування, навіть якщо вони не є основним предметом розгляду справи. У Європі робота Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються територіальних конфліктів, також продемонструвала значний вплив на розвиток міжнародного права. У справі «Лоїзіду проти Туреччини» Суд зобов’язав Туреччину гарантувати право на повернення та компенсацію жінці-греці-кіпріотці, якій було відмовлено у доступі до її власності на окупованій території. Це рішення мало значні гуманітарні наслідки, створивши прецедент для вирішення подібних територіальних суперечок. У таких випадках ЄСПЛ діє на основі прав людини, що дозволяє розглядати наслідки конфліктів як для окремих осіб, так і для держав [80].

Виникнення територіальних спорів у сучасну епоху, про що свідчать приклади Донбасу та Нагірного Карабаху, демонструє потенціал регіонального судового органу як джерело правової визначеності в ситуаціях, коли національні судові системи не можуть запропонувати вирішення. За

таких обставин, незважаючи на те, що регіональні органи не мають прямої юрисдикції щодо питання території, їм, тим не менш, дозволяється розглядати справи, що стосуються цього питання, які впливають на права людини, економічні питання або навколишнє середовище. Це створює додатковий стимул для вирішення конфліктів, оскільки рішення цих органів можуть стати основою для майбутніх переговорів або міжнародних судових процесів. Додатковим показовим прикладом регіонального підходу до вирішення територіальних конфліктів є діяльність Ліги арабських держав. Незважаючи на відсутність незалежної судової системи, посередницька функція виявилася ефективною у запобіганні ескалації конфліктів. Так само було в Іраку та Кувейті до початку війни в Перській затоці. У цьому контексті регіональні організації служать провідником між залученими сторонами, сприяючи діалогу на тему територіальних претензій [81 с. 300-310].

Суд Економічної спільноти держав Західної Африки (ECOWAS) займає особливу позицію щодо територіальних питань, визначаючи їх у контексті економічного розвитку та регіональної співпраці. Юрисдикція Суду включає вирішення прикордонних спорів, які впливають на регіональну торгівлю або доступ до ресурсів. Для ілюстрації, у контексті конфлікту щодо прикордонних територій між Малі та Буркіна-Фасо, Суд відіграв ключову роль у сприянні досягненню компромісу, який дозволив двом державам зберегти економічні зв’язки. Незважаючи на свої досягнення, регіональні судові органи не позбавлені обмежень. Одним із таких обмежень є проблема подвійної юрисдикції, через яку регіональні суди можуть опинитися в конфлікті з міжнародними судовими органами. Це підкреслює необхідність посилення координації між цими органами для запобігання суперечливим рішенням. Ще однією проблемою є брак ресурсів і політичної підтримки, що ускладнює виконання рішень, винесених регіональними судами [82 с. 110-113].

Проаналізувавши роль, яку відіграють регіональні суди у процесі вирішення територіальних спорів, можна підтвердити їх значення для забезпечення правового врегулювання конфліктів з урахуванням особливостей регіонального рівня. Регіональні суди, включаючи Європейський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини і народів, Міжамериканський суд з прав людини та інші, мають можливість доповнювати універсальні механізми міжнародного права рішеннями, адаптованими до конкретних контексти. Ці суди мають подвійну мету: по-перше, захищати права осіб, які постраждали від конфлікту, а по-друге, пом’якшувати напругу між залученими сторонами, сприяючи таким чином довгостроковій стабільності.

Крім того, регіональні судові органи відіграють значну роль у підтримці довгострокового миру та забезпеченні дотримання міжнародних стандартів прав людини, навіть у регіонах з нестабільним правовим статусом. Рішення цих судів сприяють вдосконаленню національних правових систем і зміцненню міжнародного правопорядку, приділяючи особливу увагу культурним, історичним і соціальним реаліям відповідного регіону.

Хоча регіональні судові органи і стикаються з низкою проблем, пов’язаних з їхньою діяльністю. До них належать обмеження їх юрисдикції, складність виконання рішень і необхідність інтегрувати рішення в більш широкий міжнародно-правовий контекст. Проте, незважаючи на ці виклики, регіональні судові органи залишаються невід’ємною складовою міжнародної правової системи, сприяючи комплексному вирішенню територіальних спорів.

У цій якості регіональні судові органи відіграють ключову роль у вирішенні територіальних спорів, встановлюючи баланс між збереженням місцевої самобутності та захистом міжнародних правових стандартів. Їх

діяльність сприяє правовому врегулюванню конфліктів, зміцненню міжнародного миру, стабільності та взаємної довіри між державами.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

3.1. Основні проблеми, пов'язані з діяльністю міжнародних судових органів у вирішенні територіальних конфліктів

Діяльність міжнародних судових органів має важливе значення для вирішення територіальних суперечок, і вони роблять значний внесок у підтримку миру та стабільності у глобальному масштабі. Водночас міжнародні судові органи стикаються з безліччю системних, процедурних і політичних викликів, які суттєво перешкоджають їх ефективності. Важливо розуміти ці обмеження, щоб підвищити ефективність міжнародної правової бази. Основним питанням є добровільність юрисдикції міжнародних судових органів. Наприклад, юрисдикція зазвичай випливає зі згоди залучених сторін, як у випадку з Міжнародним судом ООН, Постійною палатою третейського суду або регіональними судами. Якщо держава вважає, що результат процесу буде суперечити її інтересам, вона має право відмовитися від участі. Ця ситуація створює значні проблеми для вирішення конфліктів, особливо в контексті напружених міжнародних відносин, коли держави можуть віддавати перевагу більш наполегливим підходам або дипломатичним маневрам, а не правовому врегулюванню. Наприклад, Китай відмовився брати участь у розгляді, ініційованому Філіппінами в Постійній палаті третейського суду щодо Південно-Китайського моря [83 с. 44-47].

Ще одним значним викликом є складність забезпечення виконання рішень міжнародних судових органів. Незважаючи на юридично обов'язковий характер їхніх рішень, фактичне виконання цих рішень зрештою залежить від політичної волі відповідних держав. У випадках, коли рішення стосується стратегічно важливих територій чи ресурсів, держава може легко не взяти його до уваги навіть під тиском міжнародної спільноти. У разі програшу

багато хто просто проігнорував рішення, посилаючись на міркування суверенітету чи внутрішні політичні чинники. Одним із показових прикладів є випадок у Південно-Китайському морі, де Китай продемонстрував явне ігнорування законних і обов’язкових результатів Постійної палати третейського суду в 2016 році. Це призвело до низки прецедентів, які підірвали авторитет міжнародних судових органів і закликали держави уникати їх юрисдикції [84].

Справа Нікарагуа проти Сполучених Штатів також стала прикладом цього питання в 1986 році. Міжнародний суд постановив, що Сполучені Штати порушили міжнародне право, надаючи підтримку антиурядовим групам у Нікарагуа, займаючись видобутком корисних копалин у портах країни та втручання у внутрішні справи держави. Суд зобов'язав Сполучені Штати утриматися від таких дій і виплатити компенсацію Нікарагуа. Незважаючи на юридичну силу, саме рішення так і не було виконано. У 1984 році, після повторного підтвердження своєї юрисдикції, Сполучені Штати вийшли з розгляду Суду, заявивши, що справа є політичною, а не юридичною. Відмова Сполучених Штатів визнати провину та дотримуватися рішення Суду була зумовлена стратегічними інтересами, пов’язаними з регіоном, і запобіганням комуністичної експансії в Західній півкулі. Незважаючи на те, що Генеральна Асамблея ООН підтримала позицію Нікарагуа, Сполучені Штати, як постійний член Ради Безпеки, мали можливість перешкоджати виконанню постанови шляхом накладення санкцій або інших форм примусових заходів [85].

Ця справа висвітлила кілька системних проблем, пов’язаних із виконанням міжнародних судових рішень. По-перше, бракує централізованої правоохоронної структури. По-друге, виконання рішень залежить від доброї волі держав. По-третє, відсутні ефективні заходи впливу на такі великі країни, як США, у разі відмови від виконання рішень. Це підриває авторитет

міжнародного права. Також, Рада Безпеки ООН, яка відповідає за виконання рішень, часто стає ареною для політичної боротьби, що робить ефективне втручання неможливим. Рішення у справі Нікарагуа проти Сполучених Штатів продовжує служити вагомим прецедентом, що демонструє обмеження міжнародного права в забезпеченні його власних принципів. Це підкреслює необхідність реформування системи міжнародного правосуддя, зокрема створення дієвих механізмів забезпечення виконання рішень та посилення відповідальності держав за недотримання норм міжнародного права.

Доцільно звернути увагу на тривалість судового розгляду. Розгляд справ у міжнародних судових інстанціях може тривати роками, що часто загострює ситуацію, особливо в контексті конфліктів, які з часом загострюються. Для ілюстрації, як раніше зазначалося, справа «Катар проти Бахрейну» щодо територіальних і морських кордонів охопила більше десяти років (1991–2001). Такі тривалі процедури не лише породжують правову невизначеність, але й можуть сприяти розгортанню конфліктів, оскільки залучені сторони прагнуть отримати перевагу протягом цього часу або збільшити військову присутність на спірних територіях [86].

На додаток до тривалого характеру територіальних конфліктів, складність доказової бази становить значну проблему. Такі суперечки незмінно охоплюють значний масив історичних, географічних, картографічних та правових матеріалів, які часто виявляються суперечливими. У таких випадках особлива складність для судових органів при розгляді цих доказів пов’язана з тим, що часто ці матеріали створювалися в різний період часу і є різними за джерелом, ступенем юридичної сили та відображають позиції чи інтереси держав, що створюють відповідні матеріали.

Подібним чином у раніше згаданій справі Камерун проти Нігерії (2002) трибунал ITLOS мав провести комплексну та детальну перевірку великого масиву історичних документів, що відносяться до колоніальної епохи. Цей процес було розпочато з метою встановлення точних кордонів сухопутних і морських зон між двома державами. У цій ситуації особливе значення мали угоди між Великою Британією та Німеччиною, які виявили розбіжності в результаті порівняння картографічних зображень спірних територій. Для того, щоб переконатися в юридичній силі справи, суду довелося розглянути низку різних джерел, включаючи адміністративні акти, карти та навіть звіти, які були виготовлені колоніальними адміністраціями. Розбіжності в цих документах не тільки зробили рішення громіздким, але й забезпечили подальші шляхи для політичних дискусій між Камеруном і Нігерією [87 с. 206-210].

Труднощі становлять не лише історичні матеріали. У сучасних конфліктах, пов’язаних із демаркацією морських зон або розподілом ресурсів, роль технологічних доказів, таких як супутникові зображення, дані про розташування природних ресурсів або вплив діяльності в регіоні на навколишнє середовище, стає все більш важливою. Час від часу це призводить до протиріччя між традиційними аналітичними підходами та використанням сучасних технологій у контексті суперечок, що стосуються Арктики чи Південно-Китайського моря, тим самим перешкоджаючи можливості проводити оцінки в рамках міжнародного права.

Складність доказової бази в територіальних спорах вимагає від міжнародних судових органів як детального аналізу, так і застосування гнучкого підходу до тлумачення доказів. Це також підкреслює важливість удосконалення процедур доказування та запровадження сучасних технологій для підвищення точності та прозорості судових процесів.

Також бракує єдиних стандартів вирішення регіональних суперечок, особливо етнічного, історичного та економічного характеру. Наприклад, принцип територіальної цілісності суперечить праву народу на самовизначення. Цю проблему наочно проілюструє ситуація з проголошенням незалежності Косова, яке було визнано багатьма державами як незалежне, але водночас викликало великі суперечки щодо його відповідності міжнародному праву. О. Павленко у своїй роботі зазначає: «Принципи рівноправності та самовизначення народів, а також територіальної цілісності й непорушності державних кордонів є одними з основоположних принципів міжнародного права. На перший погляд, існує певне протиріччя між реалізацією права народів на самовизначення та принципом територіальної цілісності держав, який передбачає, що територія держави не може бути змінена без її згоди». У зв’язку з цим постає виклик для міжнародних судових органів щодо того, як ухвалити рішення, яке не лише відповідатиме нормам права, але й сприятиме стабільності та справедливості [88 с. 94].

Крім того, не варто забувати про проблему політичних тисків, пов’язаних з міжнародними судовими органами під час роботи. Зазвичай великі держави чи регіональні групи намагаються вплинути на рішення в цих судах своїми дипломатичними та/або економічними погрозами. Це підриває впевненість в об'єктивності рішень і робить владу слабшою. Наприклад, у суперечках щодо Південно-Китайського моря Китай активно опирався міжнародному арбітражу, посилаючись на свою «упередженість» - аргумент, який стримує сумніви щодо неупередженості вирішення таких суперечок.

Окрім процедурних та політичних проблем, міжнародні судові органи стикаються з новими викликами, пов’язаними із сучасними змінами в міжнародних відносинах. Наприклад, зміна клімату та виснаження природних ресурсів викликають нові типи територіальних спорів, які вимагають

адаптації правових механізмів. Такі конфлікти, як суперечки щодо Арктики, демонструють, що існуючі правові рамки часто недостатньо враховують екологічні аспекти та специфіку нових викликів [89 с.316-317].

Поява нових викликів, з якими дедалі частіше стикаються міжнародні судові органи, призвела до перенесення фокусу за межі традиційних політичних і правових міркувань. Основним рушієм цих змін є поява глобальних екологічних проблем, включаючи зміну клімату та деградацію природних ресурсів. Ці події породжують нові форми територіальних суперечок, які вимагають адаптації існуючої правової бази. Очевидно, що з'явилися нові виклики, наприклад, суперечка навколо Арктики. Танення льодовиків призвело до відкриття раніше недоступних шляхів і районів, що призвело до відкриття покладів нафти і газу. Крім того, формування нових морських шляхів призвело до збільшення територіальних претензій, з кількома новими претензіями арктичних держав. Хоча існуючі правові рамки, особливо Конвенція ООН з морського права, не враховують особливості нових екологічних викликів, таких як зміни в екосистемах через танення льодовиків або потенційні антропогенні катастрофи в результаті видобутку ресурсів, це необхідно адаптувати міжнародне право для вирішення цих суперечок у спосіб, який поважає нові екологічні реалії.

Іншою важливою проблемою є підвищення рівня моря, яке вже ставить малі острівні держави Тувалу та Маршаллові Острови у вразливе становище. Можливість втрати території через затоплення породжує нові суперечки щодо статусу ВЕЗ та морських кордонів. Особливо це стосується випадків, коли держави втрачають суверенітет над територією. Існуюча правова база не пропонує чіткого вирішення цього питання, що призводить до правової невизначеності та тягаря для процедури вирішення конфлікту.

Крім того, наслідки зміни клімату та виснаження природних ресурсів сприяють виникненню нових причин для суперечок, що стосуються водних ресурсів, зокрема прісної води, що потенційно може призвести до міждержавних конфліктів. Показовим прикладом є використання річки Ніл Єгиптом, Суданом та Ефіопією, де дефіцит води став джерелом суперечок між державами. У своєму досліджені Я. Мінделіс акцентує увагу на тому, що коливання в зовнішній політиці Єгипту та Ефіопії загалом, а також стосовно проєкту неспоживчої гідроелектростанції, що будується Ефіопією на Нілі, зокрема, сягають глибини століть. Отже, міжнародні судові органи повинні застосовувати традиційну правову норму, враховуючи також екологічні та соціальні аспекти в таких випадках [90 с. 125].

У світлі цих сучасних екологічних викликів очевидно, що перегляд і потенційне коригування існуючих правових механізмів міжнародних судових органів є необхідним. Очевидно, що поява нових форм територіальних спорів зумовлює необхідність формулювання нових правових принципів з урахуванням еволюції природного ландшафту та інтеграції наукових даних, що стосуються цих процесів, у судову практику. Такий підхід не тільки сприятиме вирішенню існуючих суперечок, а й слугуватиме запобіганню виникненню нових конфліктів у майбутньому.

Взаємодія між судовими та дипломатичними механізмами є ключовим елементом вирішення територіальних суперечок. Проте бувають випадки, коли правові та політичні підходи суперечать один одному, що ускладнює процес врегулювання. У багатьох випадках держави використовують судові механізми як засіб зміцнення своїх політичних позицій, а не як справжній засіб вирішення конфлікту. Наприклад, розгляд у Міжнародному суді ООН у справі «Грузія проти Росії» (з огляду на події в Південній Осетії та Абхазії) супроводжувався значними дипломатичними розбіжностями, що значно ускладнювало досягнення компроміс. Іншою важливою проблемою є

відсутність узгодженої структури для координації діяльності між різними міжнародними судовими органами. У сучасній системі міжнародного права існує кілька судових і арбітражних органів, які можуть мати компетентну юрисдикцію щодо територіальних спорів. Це може призвести до збігу юрисдикцій або суперечливих рішень. Для ілюстрації, у контексті спорів, пов'язаних з морем, можуть бути залучені Міжнародний суд ООН, Постійна палата третейського суду та арбітражні суди, створені відповідно до Конвенції ООН з морського права. Відсутність координації між цими органами породжує правову невизначеність і підриває довіру до їхньої роботи [91].

Особливо гостро це питання стоїть у складних справах, коли одночасно задіяно кілька аспектів міжнародного права. Для ілюстрації, у випадках суперечок, що стосуються морських територій, одночасно можуть бути залучені кілька суб'єктів. У цьому контексті Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй також може розглядати справу щодо питань суверенітету. Постійна палата третейського суду, яка є самостійним спеціальним арбітражем, і спеціальні трибунали, створені відповідно до Конвенції ООН з морського права (UNCLOS), можуть розглядати питання, пов'язані з делімітацією морського простору. Відсутність ефективного механізму взаємодії між цими органами може призвести до часткової або навіть повної суперечності рішень. Показовим прикладом цього явища є справа про демаркацію морського кордону між Гайаною та Сурінамом, яку Постійний арбітражний суд вирішив відповідно до правила справедливої делімітації. Навпаки, інша суперечка в іншій частині світу може бути вирішена судом з морського права з використанням інших правових критеріїв. Такі обставини створюють атмосферу недовіри до судової системи та сприяють подальшій правовій невизначеності [92 с.180].

Крім того, відсутність механізму координації ускладнює виконання рішень. Коли держави намагаються оскаржити повноваження одного судового

органу, посилаючись на компетенцію іншого, процеси вирішення конфлікту можуть затягнутися, потенційно розтягнувшись на роки. Це може перешкодити встановленню стабільності в регіоні.

Отже, виходячи з аналізу цих аспектів, можна сказати, що міжнародні судові органи мають численні проблеми, які заважають їм адекватно вирішувати територіальні спори. Однією з основних перешкод є вузький обсяг повноважень, які залежать від добровільної згоди держав, які часто ухиляються від участі в таких процедурах або виконання рішень, коли вони суперечать їхнім стратегічним інтересам.

Крім того, відсутність дієвого механізму виконання судових рішень підриває довіру до міжнародного права та можливості правосуддя, а також тривалість і складність судових процедур є значними перешкодами, особливо для менш розвинених країн, яким бракує ресурсів для участі в тривалих і дорогих судових процесах. Це не тільки відкладає вирішення конфлікту, але й збільшує ризик подальшої ескалації, якщо не буде врегульовано основну напруженість між сторонами. Поява нових типів територіальних суперечок у контексті глобальних змін, кліматичних проблем, виснаження природних ресурсів. Сучасні реалії як екологічних, так і геополітичних змін, як це відображено в таненні арктичних льодовиків і суперечках щодо доступу до водних ресурсів, показують, що існуюча правова база не здатна охопити динамізм і складність.

Загалом ці питання демонструють необхідність реформування міжнародного права з метою його узгодження з викликами сучасності, що розвиваються. Удосконалення правових механізмів, скорочення термінів процесів, посилення інструментів забезпечення виконання рішень, інтеграція екологічних аспектів у судову практику є необхідними умовами для підвищення ефективності міжнародних судових органів. Такий підхід

сприятиме вирішенню існуючих конфліктів і запобіганню виникненню нових, тим самим зміцнюючи мир і стабільність у міжнародних відносинах.

Розділ 3.2. Роль альтернативних методів вирішення територіальних конфліктів

Вирішення територіальних конфліктів у сучасному світі потребує багатогранного підходу, який виходить за межі традиційних судових процедур. Іноді ситуації вимагають звернення до альтернативних методів врегулювання, таких як медіація, арбітраж та дипломатичні перемовини. Ці методи стали важливими інструментами зниження напруженості та досягнення довготривалого миру, а їх використання дозволяє враховувати специфіку кожного конфлікту, інтереси сторін та унікальні обставини, які можуть бути складними для вирішення у формальних судових інстанціях.

Одним з важливих і найбільш поширених методів є Медіація із залученням третьої нейтральної сторони, яка допомагає сторонам спору прийти до угоди. Науковець С. Герасимчук у свої роботі визначає медіацію, як альтернативний спосіб вирішення спорів, який спрямований на досягнення взаємоприйнятного рішення за взаємоузгодженою волею сторін за участю незалежної та неупередженої сторони (медіатора). Головна перевага медіації полягає в тому, що таким чином, на відміну від рішень, що виносяться судовими органами, сторони можуть контролювати процес і результат переговорів. Участь медіатора ефективна, якщо сторони усвідомлюють, що продовження спору невигідно і що врегулювання шляхом переговорів є взаємовигідним.

Практичне застосування медіації як способу вирішення територіальних спорів демонструє її важливість у міжнародній юридичній практиці. Яскравим прикладом є посередництво Норвегії у вирішенні суперечки між Суданом та Південним Суданом. Цей конфлікт є одним із найтриваліших та найскладніших територіальних та політичних конфліктів у сучасній Африці. Він мав глибокі етнічні, релігійні та економічні корені, пов'язані з історичною

маргіналізацією Південного Судану, а північ, де переважало переважно мусульманське населення, населяли християни та анімісти. Крім етнічних і релігійних аспектів, основними рушійними силами конфлікту стали економічні фактори, зокрема суперечки про розподіл нафтових доходів. Більшість нафтових родовищ знаходились у Південному Судані, але інфраструктура транспортування нафти, включаючи трубопроводи, була розташована на півночі, створюючи складну економічну взаємозалежність.

Посередництво в Норвегії стало важливим етапом у врегулюванні конфлікту, оскільки воно включало комплексний підхід, що охоплює як політичні, так і економічні аспекти. Норвегія, поряд зі Сполученим Королівством і Сполученими Штатами, виступала у складі так званої "Трійці", яка підтримувала багатосторонні переговори під егідою Міжурядового органу з питань розвитку (МОВР). Цей підхід включає в себе не тільки посередництво між сторонами конфлікту, але і надання технічної допомоги міжнародними організаціями, такими як організація Об'єднаних націй і Світовий банк, для підтримки здійснення угоди.

Результатом цих зусиль стала всеосяжна мирна угода, підписана в 2005 році. Передбачалося надати широку автономію Південному Судану на 6-річний перехідний період, після чого планувалося провести референдум про незалежність. Угода також включала Положення про справедливий розподіл доходів від продажу нафти, створення спільної адміністративної структури і гарантії дотримання прав людини населенням обох регіонів. Важливо відзначити, що переговорний процес включає в себе врахування інтересів обох сторін і створення механізму для вирішення майбутніх суперечок.

У 2011 році, після референдуму, Південний Судан проголосив незалежність і поклав край багаторічному конфлікту. Однак багато питань,

особливо щодо кордонів та можливого розподілу ресурсів, залишаються невирішеними, що вказує на те, що навіть успіх мирної угоди має свої межі. Однак норвезьке посередництво стало прикладом того, як міжнародне співтовариство може сприяти вирішенню складних конфліктів, використовуючи багатосторонній підхід, що враховує як політичні, так і економічні аспекти конфлікту [94].

Цей приклад підкреслює важливість медіації як ефективного інструменту вирішення територіальних спорів, який може забезпечити мирне врегулювання навіть у складних, багатоетапних ситуаціях.

Арбітраж, як ще один альтернативний метод, передбачає створення спеціального суду для розгляду конкретної справи. В. Солома так описує цей метод: «Арбітраж як метод вирішення спорів передбачає розв'язання суперечок арбітрами (третейськими суддями), яке закінчується винесенням обов'язкового для сторін рішення. Якщо одна зі сторін не бажає дотримуватися умов цього рішення, існують процедури, які можуть примусити її до цього». Арбітраж - це робота спеціального суду з розгляду конкретної справи. Його гнучкість дозволяє сторонам самостійно визначати склад суддів, процедуру та правову основу, на якій ґрунтується рішення. У контексті територіальних суперечок, таких як суперечки про морські кордони, арбітраж дозволяє швидко та ефективно вирішувати суперечки, мінімізуючи ризик ескалації [95 с. 5].

Важливу роль у використанні альтернативних методів відіграють дипломатичні переговори - універсальний інструмент в системі мирного вирішення спорів. Їх ефективність часто залежить від здатності сторін прийти до компромісу і готовності враховувати інтереси один одного. Дипломатичні зусилля можуть здійснюватися шляхом прямих переговорів між сторонами, а також за посередництва міжнародних організацій або третіх країн.

Переговори за участю, наприклад, організації Об'єднаних Націй та регіональних установ, таких як Європейський союз та Африканський союз, часто є основою для укладення мирних угод та стабілізації ситуації. Важливим аспектом дипломатичних перемовин є їхня здатність враховувати історичний, культурний та соціальний контексти конфліктів, що не завжди є можливим у судових процедурах. Перемовини також дозволяють зосередитися на ширшому спектрі питань, які можуть впливати на тривалість і результативність врегулювання. У деяких випадках дипломатія відкриває можливості для проведення комплексних переговорів, що включають питання економічного співробітництва, спільного використання природних ресурсів чи надання автономії певним регіонам.

Це також свідчить про використання дипломатії в конфлікті між Камбоджею та Таїландом щодо храму Преа Віхеар. Суперечка між Камбоджею та Таїландом щодо храму Преа Віхія є прикладом складної територіальної суперечки, яка продемонструвала необхідність як судового, так і дипломатичного підходів до примирення. У 1962 році Міжнародний суд визнав храм територією Камбоджі, грунтуючись на картах, підготовлених в колоніальний період, і відповідних історичних документах. Однак це рішення не вирішило всіх аспектів конфлікту і, зокрема, не вирішило проблем сусідніх територій, що створило умови для подальших зіткнень [96].

У наступні десятиліття напруженість між сторонами залишалася високою, особливо на тлі зростання націоналістичних настроїв у Таїланді та Камбоджі. Ситуація погіршилася в 2008 році, коли храм був включений до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, і між країнами спалахнули нові збройні сутички. Суперечка показує, що навіть судове рішення не обов'язково забезпечує довгострокове врегулювання, якщо воно не передбачає подальших заходів щодо зміцнення довіри між сторонами.

Дипломатичні зусилля за участю Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) зіграли важливу роль у врегулюванні цього конфлікту. Організація виступила в якості регіонального посередника, закликавши обидві сторони до переговорів і утримання від військових дій. Переговори під егідою АСЕАН були зосереджені на створенні тимчасової демілітаризованої зони навколо храму і розгортанні миротворчої місії для спостереження за ситуацією.

Цей приклад демонструє важливість дипломатії при вирішенні територіальних суперечок, особливо коли судові рішення не забезпечують повного вирішення проблеми. Використання регіональних посередників, таких як АСЕАН, дозволяє врахувати деталі конфлікту і знизити ризик подальшої ескалації. У випадку з храмом Преа Віхеар такі зусилля допомогли знизити напруженість і зберегти мир, незважаючи на багаторічну складність територіальних суперечок.

Посередництво міжнародних організацій займає особливе місце серед альтернативних методів. Їх нейтральна позиція та авторитет у світовому співтоваристві сприяють досягненню консенсусу між сторонами. Наприклад, участь організації Об'єднаних Націй у вирішенні територіальних суперечок включає розробку мирного плану, переговори під егідою Генерального секретаря або створення спеціального підрозділу для нагляду за ситуацією. Такі механізми дозволяють знизити ризик виникнення нових конфліктів і забезпечити виконання Угоди [97 с. 86-89].

Іншим ефективним інструментом альтернативного вирішення територіальних спорів є так звані превентивні заходи, спрямовані на запобігання ескалації. Ці заходи включають створення демілітаризованої зони, регулярні консультації між сторонами та залучення Спільного комітету для моніторингу ситуації. Превентивна дипломатія, яка активно

підтримується організацією Об'єднаних Націй, спрямована на запобігання відкритих конфліктів, з тим щоб своєчасно реагувати на зростаючу напруженість. Наприклад, в суперечці між Еритреєю і Ефіопією під егідою Організації Об'єднаних Націй була створена тимчасова зона безпеки, яка дозволила стабілізувати ситуацію до винесення остаточного арбітражного рішення [98 с. 179-180].

Водночас слід враховувати, що альтернативні методи не завжди є універсальними. Їх ефективність залежить від готовності сторін до компромісу, рівня довіри між учасниками конфлікту та підтримки з боку міжнародного співтовариства. Деякі конфлікти, особливо ті, що мають глибокий історичний або етнічний характер, важко врегулювати лише шляхом дипломатії чи медіації. У таких випадках доцільним стає комбінований підхід, що включає елементи судового врегулювання, альтернативних методів і залучення міжнародних організацій.

Іншим важливим прикладом є врегулювання конфлікту в морській зоні між Австралією та Тимором-Лешті за допомогою обов'язкового арбітражного розгляду відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права сторони досягли угоди про розподіл нафтових і газових ресурсів. Суперечка між Австралією та Тимором-Лешті щодо морських зон та розподілу ресурсів у Тиморі-Лешті є яскравим прикладом успішного використання арбітражу як способу вирішення територіальних суперечок. Суперечка була заснована на претензіях двох держав на нафтові та газові родовища, розташовані в зоні конфлікту. Ця ситуація мала не лише економічний, а й політичний аспект, оскільки розподіл доходів від видобутку цих ресурсів був важливим для економічного розвитку Східного Тимору, однієї з найбідніших країн світу.

У 2016 році Тимор-Лешті розпочав обов'язковий арбітражний розгляд згідно з Конвенцією ООН з морського права 1982 року для перегляду умов своїх попередніх договорів з Австралією.На думку Східного Тимору, воно було укладено несправедливо. Конвенція надає державам механізми примусового вирішення спорів, включаючи арбітраж, який є основою для розгляду цього питання. Примусовий арбітраж забезпечив правову основу для вирішення спорів і змусив обидві сторони співпрацювати в рамках певних процедур.

Особливістю даної справи є поєднання арбітражних і дипломатичних зусиль, які сприяли досягненню взаємовигідних рішень. В ході переговорів сторони не тільки обговорили розподіл ресурсів, а й визначили нові морські кордони, за посередництва Комісії ООН з примусового вирішення спорів. Як результат, у 2018 році було підписано угоду про морський кордон, яка забезпечила чітке уявлення про територію та справедливий розподіл прибутку від видобутку нафти та газу. Тимор-Лешті отримував значну частину своїх доходів від розробки родовища Грейтер Санрайз, яке надало фінансову підтримку розвитку молодої провінції [99].

Метод арбітражу в даному випадку довів свою ефективність завдяки декільком важливим факторам. По-перше, арбітраж надав сторонам юридично обґрунтовану платформу для вирішення спорів. По-друге, поєднання юридичних процедур і дипломатії дозволило врахувати політичні та економічні інтереси обох країн. По-третє, прозорий і обов'язковий характер арбітражних рішень сприяв підтримці довіри між сторонами, що важливо у випадках складних і затяжних суперечок.

Використання альтернативних методів вирішення територіальних суперечок демонструє свою ефективність у складних і багаторівневих суперечках, де традиційні судові процедури можуть бути неадекватними або

занадто формальними, посередництво, арбітраж і дипломатичні зусилля дозволяють враховувати унікальні аспекти кожного спору і забезпечують більш адаптивний підхід до врегулювання. Такі приклади, як врегулювання конфлікту між Австралією та Тимором-Лешті та посередництво Норвегії у конфлікті між Суданом та Південним Суданом, підкреслюють, що ефективне вирішення територіальних суперечок вимагає поєднання правових механізмів та гнучких дипломатичних інструментів.

Альтернативні варіанти також сприяють зміцненню довіри між сторонами, що має важливе значення для досягнення довгострокового миру. Роль міжнародних організацій, таких як організація Об'єднаних Націй, та регіональних організацій, таких як АСЕАН, полягає у забезпеченні нейтрального посередництва та моніторингу виконання угод, що зменшують ризик відновлення конфліктів.

Підводячи підсумок, можна сказати, що ще одним способом вирішення територіальних спорів є врахування багатоаспектного характеру спору, що забезпечує гнучкість, істотно доповнює традиційні судові процедури, що дозволяє знаходити юридично обгрунтовані рішення, а також враховувати політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти, які є невід'ємною частиною територіальних спорів. територіальні суперечки обумовлені їх адаптивністю і здатністю враховувати інтереси всіх сторін. Сприяти виробленню більш довгострокових і стабільних рішень.

Медіація, посередництво міжнародних організацій, арбітраж і превентивна дипломатія можуть допомогти уникнути поширення суперечок і звести до мінімуму ризик переходу конфлікту в збройну фазу. Залучення нейтральних сторін сприяє створенню атмосфери довіри, яка є важливим фактором у досягненні угоди. Наприклад, успішне вирішення суперечки між Австралією та Тимором-Лешті за посередництва Постійної палати

третейського суду показує, як альтернативні методи можуть враховувати як економічні, так і політичні фактори.

У той же час забезпечення виконання угод і рішень як і раніше залишається важливим аспектом, оскільки навіть найефективніші механізми вирішення спорів втрачають свою силу, якщо їх результати не реалізуються сторонами. Таким чином, альтернативні методи вирішення спорів не тільки сприяють досягненню правового врегулювання, а й мають потенціал для формування довгострокових міжнародних стандартів в області мирного вирішення спорів. Це підкреслює їх важливу роль у підтримці міжнародного миру, запобіганні нових конфліктів та створенні умов для сталого співробітництва між країнами.

ВИСНОВКИ

У дослідженні було розглянуто актуальні та багатогранні питання ролі міжнародних судових органів у вирішенні територіальних спорів. Ця робота охоплює важливі аспекти, пов'язані з виявленням основних причин територіальних суперечок, аналізом можливостей і практики Міжнародного Суду ООН і Постійної палати третейського суду, а також аналізом деталей роботи регіональних судових органів. Узагальнення отриманих результатів дозволило виявити сильні сторони, проблемні аспекти та перспективи вдосконалення існуючої системи міжнародного правосуддя.

Територіальні суперечки-багатогранне явище, що робить значний вплив на міжнародний правопорядок. Їх поява часто обумовлено поєднанням історичних претензій, економічних інтересів, геополітичних амбіцій і соціокультурних факторів. Історичні аргументи часто використовуються як основа для територіальних претензій, але не завжди відповідають сучасним реаліям, що створює додаткові труднощі для мирного врегулювання.

Етнічні та релігійні фактори значно ускладнюють вирішення конфліктів, оскільки ці аспекти мають глибокий емоційний вплив і часто використовуються як засіб мобілізації населення. Геополітична Боротьба за стратегічні території, особливо за природні ресурси та райони, що мають важливе військове значення, продовжує залишатися важливою складовою сучасних конфліктів, особливо в районах, де історично не було чітко окреслених кордонів.

Принципи міжнародного права, такі як територіальна цілісність та право народів на самовизначення, часто суперечать, що ускладнює застосування універсального підходу до вирішення конфліктів. У той же час принцип непорушності кордонів, закріплений у багатьох міжнародних актах,

таких як Гельсінський заключний акт 1975 року, є фундаментальною основою для підтримки міжнародної стабільності. Його дотримання стало дуже важливим в контексті сучасних територіальних суперечок, що виникають у зв'язку зі змінами на політичній карті світу після розпаду колоніальних імперій і багатонаціональних держав.

Економічні аспекти територіальних суперечок вказують на складність сучасних конфліктів, особливо щодо морських територій та ресурсів, таких як Нафта, газ та рибальство. Питання про межі економічної сфери за межами Південно-Китайського моря і Полярного кола показує необхідність комплексного підходу, що враховує як економічні вигоди, так і екологічну безпеку.

Територіальні суперечки - це не тільки юридичне питання, а й політичне, оскільки в них необхідно враховувати як правові норми, так і політичну волю сторін. Мирне вирішення таких спорів вимагає дотримання балансу між принципами міжнародного права і прагматичним підходом, що враховує деталі кожного конкретного випадку.

Міжнародні судові органи відіграють фундаментальну роль у вирішенні територіальних спорів, забезпечуючи правову визначеність та сприяючи мирному вирішенню спорів між державами. Міжнародний суд, Постійна палата третейського суду та регіональні судові органи організації Об'єднаних Націй створили систему взаємодоповнюючих правових механізмів для забезпечення правосуддя та дотримання норм міжнародного права.

Будучи головним судовим органом Організації Об'єднаних націй, міжнародний суд ООН використовує принципи територіальної цілісності, ефективного управління та правосуддя для забезпечення розгляду найбільш складних територіальних спорів. Його практика показує високий рівень

об'єктивності та врахування деталей кожної справи. У той же час добровільний характер юрисдикції суду часто обмежує його можливості в ситуаціях, коли одна зі сторін відмовляється брати участь в процесі або визнавати рішення.

Постійна палата третейського суду забезпечує гнучкість і пристосовність при вирішенні територіальних суперечок, що робить її ефективним інструментом в ситуаціях, що вимагають компромісу. Здатність враховувати регіональні, історичні та економічні аспекти конфліктів дозволяє нам приймати рішення, що сприяють встановленню міцного миру. Однак питання про добровільний характер участі в арбітражі та виконання рішень залишається серйозною проблемою для роботи Торгово-промислової палати.

Регіональні судові органи, такі як Африканський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини та суд Карибського співтовариства, продемонстрували ефективність у вирішенні спорів з урахуванням регіональних особливостей. Їх діяльність враховує соціально-культурні та економічні реалії регіону і особливо корисна при вирішенні конфліктів, пов'язаних з правами корінних народів, використанням природних ресурсів або безпекою регіону.

Важливим аспектом діяльності міжнародних судових органів є інтеграція сучасних питань, таких як екологічні аспекти та зміна клімату, у процес вирішення територіальних спорів. Практика використання новітніх технологій, таких як супутникові знімки і географічні інформаційні системи, стає все більш важливою для точного визначення кордонів і вирішення складних технічних проблем.

У той же час успіх діяльності міжнародних судових органів багато в чому залежить від їх здатності забезпечувати виконання рішень, долати

політичний тиск і адаптуватися до нових викликів у міжнародних відносинах. Щоб підвищити ефективність їх роботи, необхідно вдосконалити правові механізми, посилити виконання рішень і посилити координацію між різними судовими органами.

Міжнародні судові органи стикаються з багатьма проблемами, які обмежують їх ефективність у вирішенні територіальних суперечок. Добровільний характер юрисдикції, тривалість процедури, складність виконання рішень, політичний тиск і недостатня координація між різними судовими органами є основними перешкодами для їх успішної роботи. Ці проблеми потребують вдосконалення існуючих механізмів та адаптації міжнародних відносин до сучасних реалій.

Однією з головних проблем міжнародного правосуддя є те, що багато держав ігнорують рішення Міжнародного суду і виправдовують це політичними або стратегічними інтересами. Ця ситуація особливо гостра, коли рішення стосуються регіонів, що мають стратегічне, економічне чи символічне значення. Відсутність ефективних механізмів правозастосування серйозно підриває авторитет міжнародного права і ставить під сумнів здатність міжнародних судових органів забезпечувати правосуддя і стабільність в міждержавних відносинах. Обов'язковий характер рішень, особливо рішень Міжнародного суду, стає формальним, коли держави використовують свою політичну або економічну перевагу для ухилення від відповідальності і відмовляються їх виконувати.

Одним з ключових підходів до вирішення територіальних спорів є врахування їх багатовимірного характеру. Цей підхід доповнює традиційні судові процедури, забезпечуючи необхідну гнучкість і дозволяючи приймати юридично обґрунтовані рішення, які ефективно враховують широкий спектр політичних, економічних, соціальних і культурних аспектів. Територіальні

суперечки як складне явище вимагають адаптивного підходу, що враховує інтереси всіх залучених сторін і сприяє виробленню довгострокових і стабільних рішень.

Особливе місце серед таких альтернативних механізмів займає медіація, посередництво міжнародних організацій, арбітраж та превентивна дипломатія. Ці методи дозволяють уникнути ескалації конфліктів і створення умов для мирного вирішення і мінімізувати ймовірність переходу до збройної фази. Важливим фактором успіху подібних кампаній є участь нейтральних посередників, що сприяє формуванню атмосфери довіри між нейтральними посередницькими сторонами.Як приклад вирішення спору між Австралією та Кіпром можна навести участь постійного арбітражного суду, який може розглядати як економічні, так і політичні питання з використанням альтернативних методів і може забезпечити комплексний підхід до вирішення спорів.

Забезпечення виконання досягнутих угод і рішень залишається не менш важливим аспектом. Який найбільш ефективний механізм мирного врегулювання, який втрачає свою цінність, якщо сторони фактично не реалізують угоду. Це свідчить про необхідність розробки додаткових інструментів для моніторингу та забезпечення виконання рішень, що сприяють зміцненню довіри до міжнародних організацій і механізмів.

Таким чином, альтернативні методи вирішення територіальних спорів не тільки розширюють можливості мирного вирішення спорів, а й зміцнюють можливість їх використання при встановленні нових міжнародних стандартів у цій галузі, підтримці міжнародного миру, запобіганні нових конфліктів і створенні сприятливих умов для сталого міжнародного співробітництва.Це особливо важливо у світі, який стикається зі все більш складними глобальними проблемами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право - 5. Поняття та класифікація територій [Електронний ресурс]. URL: https://westudents.com.ua/knigi/462-suchasne-mjnarodne-pravo-pronyuk-nv.html

2. Стрельцов Є. Л. До питання про сутність та види міжнародних конфліктів // Юридичний вісник. 2014. № 4 (33). С. 133. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npnau_2014_4_27.pdf

3. Shaw M. N. International Law. 8th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. URL: https://www.cambridge.org/highereducation/books/international-law/23403D7B22E800C677D5955FD9110AA8#overview

4. Charter of the United Nations (1945). Article 3 [Електронний ресурс]. URL: https://www.un.org/en/about-us/un-charter

5. Колосов В. А. Африка — континент конфліктів // Моя освіта. Географія [Електронний ресурс]. URL: https://moyaosvita.com.ua/geografija/afrika-kontinent-konfliktiv/

6. Тихоненко І., Євтушенко В. Еволюція питання Південно-Китайського моря у трикутнику інтересів Китай - держави АСЕАН - США // Старожитності Лукомор'я. 2021. № 3. С. 79–90. URL: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2020.3.38

7. Buchanan A. Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundations for International Law. Oxford: Oxford Academic, 2003. URL: https://doi.org/10.1093/0198295359.001.0001

8. Shaw M. N. The heritage of states: The principle of uti possidetis juris today // British Yearbook of International Law. 1996. Vol. 67. № 1. P. 75–154. URL: https://doi.org/10.1093/bybil/67.1.75

9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Генеральна Асамблея ООН, резолюція 2200A (XXI), 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. URL: https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx

10. Crawford J. Self-Determination of Peoples. A Legal Reappraisal. By Antonio Cassese. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1995. 365 p. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/abs/selfdetermination-of-peoples-a-legal-reappraisal-by-antonio-cassese-cambridge-new-york-cambridge-university-press-1995-pp-xviii-365-index/5A15CAAAB528F119E0A5543D80BE3D39

11. Wehling P. Nile water rights. Springer Berlin Heidelberg, 2020. URL: https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-662-60796-1

12. Злобіна Т. Роль міжнародних організацій у вирішенні нагірно-карабаського конфлікту // Організаційний комітет. 2017. № 60. URL: https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2023-03/%D0%90%D0%9F%D0%9C%D0%92-%D0%96%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%8C-2017-%D0%A7_1%20%281%29.pdf#page=60

13. Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва: матеріали міжнародної наукової конференції (Львів, 11 грудня 2019 р.) / Упорядники: Мальський М. З., Кучик О. С., Вовк Р. В. Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 86 с. URL: https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/Conf_12_2019.pdf

14. Національна академія внутрішніх справ. Лекція 5: Основні принципи міжнародного права [Електронний ресурс]. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_5.html

15. Звездова О. Офіційна позиція США щодо визнання незалежності Абхазії та Південної Осетії // Європейські студії: історичні та політичні дослідження. URL: https://eustudies.history.knu.ua/uk/olesya-zvezdova-ofitsijna-pozytsiya-ssha-shhodo-vyznannya-nezalezhnosti-abhaziyi-ta-pivdennoyi-osetiyi

16. Організація Об'єднаних Націй. Статут Організації Об'єднаних Націй (1945) [Електронний ресурс]. URL: https://www.un.org/en/about-us/un-charter

17. Генеральна Асамблея ООН. Резолюція 68/262: Територіальна цілісність України. Прийнята 27 березня 2014 р. URL: https://undocs.org/A/RES/68/262

18. Ковальова К. І. Міжнародні конфлікти: причини та механізми врегулювання [Електронний ресурс]. URL: https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/7351/ковальова1.pdf

19. Лікарчук Н. В., Лікарчук Д. С., Шевель І. П. Основні аспекти етнічних конфліктів // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2021. № 7. С. 39–54. URL: https://doi.org/10.31866/2616-745x.7.2021.233220

20. Логвиненко С. Геополітичні суперечності в сучасному світі // Політичний менеджмент. 2010. № 1. С. 133–139. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/lohvynenko_heopolitychni.pdf

21. Englebert P., Dunn K. C. Inside African Politics. Lynne Rienner Publishers, 2013. URL: https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9781685850647/html

22. Сладкий Д. Національна ідентичність як фактор національної та міжнародної безпеки // Політичний менеджмент. 2008. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/sladkyi_natsionalna.pdf

23. Cohen S. B. Global geopolitical change in the post-Cold War era // Annals of the Association of American Geographers. 1991. Vol. 81. № 4. P. 551–580. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8306.1991.tb01709.x

24. Ростецька С. І. Стабільність/нестабільність політичної системи як показник динаміки політичних конфліктів // Наукові праці. Політологія. 2011. № 175(163). URL: https://studies.in.ua/pravo/2011_175_163_16.pdf

25. Пападімітріу Я. Суперечка щодо назви — як виникло македонське питання // Deutsche Welle. 2019, 25 січня. URL: http://surl.li/gwxfat

26. Altman D., Lee M. M. Why Territorial Disputes Escalate: The Causes of Conquest Attempts since 1945 // International Studies Quarterly. 2022. Vol. 66. № 4. Article sqac076. URL: https://academic.oup.com/isq/article-abstract/66/4/sqac076/6783082?redirectedFrom=PDF

27. Chi S. H., Flint C. Standing different ground: The spatial heterogeneity of territorial disputes // GeoJournal. 2013. Vol. 78. P. 553–573. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s10708-012-9451-0

28. Riles A. Managing regulatory arbitrage: A conflict of laws approach // Cornell International Law Journal. 2014. Vol. 47. P. 63. URL: https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/cintl47&div=6&id=&page=

29. Conference on Security and Co-operation in Europe. Helsinki Final Act. 1975. URL: https://www.osce.org

30. International Court of Justice. Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo (Advisory Opinion). 2010. URL: https://www.icj-cij.org/case/141

31. United Nations. United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS). 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

32. Kampelman M. M. The Helsinki Final Act: Peace Through Diplomacy // Georgia Journal of International and Comparative Law. 1983. Vol. 13. P. 327. URL: https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/gjicl13&div=39&g_sent=1&casa_token=

33. Permanent Court of Arbitration. Arbitration between Guyana and Suriname (Award). 2007. URL: https://pca-cpa.org/en/cases/8/

34. Helsinki Human Rights Union. ЄСПЛ визнав численні порушення прав людини з початку окупації Криму. 2024. URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/yespl-vyznav-chyslenni-porushennia-prav-liudyny-z-pochatku-okupatsii-krymu/

35. United Nations General Assembly. Resolution 68/262: Territorial Integrity of Ukraine. 2013. URL: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/455/17/pdf/n1345517.pdf

36. Mirzoev F. Principle Uti Possidetis Juris: History and Current State // Ukrainian Journal of International Law. 2004. Vol. 36. URL: https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ukrjil2004&div=41&id=&page=

37. Antarctic Treaty. Antarctic Treaty System. 1959. URL: https://www.ats.aq/documents/ats/treaty_original.pdf

38. Nihreieva O. O. Рішення міжнародних судових органів у врегулюванні міжнародних відносин та правотворчих процесах // Herald of Odessa National University. 2020. Vol. 25(1). P. 54–65. URL: https://heraldlaw.onu.edu.ua/article/view/44754

39. Власюк О. С. Становлення принципу судового захисту прав місцевого самоврядування в Україні // Конституційно-правовий журнал. 2017. № 4. URL: https://www.constjournal.com/pub/4-2017/stanovlennia-pryntsypu-sudovoho-zakhystu-prav-mistsevoho-samovriaduvannia-ukraini/

40. Юрченко Р. Ю. Правовий режим морських просторів: сучасні виклики та перспективи // Полтавський університет економіки і торгівлі. 2020. URL: https://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9557/1/%D0%AE%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A0.%D0%AE..pdf

41. Permanent Court of Arbitration. Case concerning sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (Indonesia/Malaysia). 2002. URL: https://pca-cpa.org/en/cases/5/

42. Dudeney J. R., Walton D. W. Leadership in politics and science within the Antarctic Treaty // Polar Research. 2012. Vol. 31(1). Article 11075. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3402/polar.v31i0.11075

43. Kolb R. The International Court of Justice. Bloomsbury Publishing, 2013. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=SpjbBAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR1&dq=International+Court+of+Justice&ots=qgKdUPf0eK&sig=sr8pqO7gmUcZDYwARu1QUxPRv9Y&redir_esc=y#v=onepage&q=International%20Court%20of%20Justice&f=false

44. International Court of Justice. Case concerning the land and maritime boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea

intervening). Judgment of 10 October 2002. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/94

45. International Court of Justice. Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo (Advisory Opinion). 2010. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/141

46. International Court of Justice. Western Sahara Advisory Opinion. 1975. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/61

47. International Court of Justice. Case concerning the maritime dispute (Peru v. Chile). Judgment of 27 January 2014. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/137

48. Infante Caffi M. T. Peru v. Chile: The International Court of Justice decides on the status of the maritime boundary // Chinese Journal of International Law. 2014. Vol. 13(4). P. 741–762. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=SpjbBAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR1&dq=International+Court+of+Justice&ots=qgKdUPf0eK&sig=sr8pqO7gmUcZDYwARu1QUxPRv9Y&redir_esc=y#v=onepage&q=International%20Court%20of%20Justice&f=false

49. International Court of Justice. Case concerning sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge (Malaysia/Singapore). Judgment of 23 May 2008. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/130

50. Gao J. A note on the Nicaragua v. Colombia Case // Ocean Development & International Law. 2013. Vol. 44(3). P. 219–234. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00908320.2013.808934

51. Hrytsenko A. Динаміка конфлікту в Південно-Китайському морі // Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/dynamika-konfliktu-v-pivdennokytayskomu-mori

52. International Court of Justice. Territorial dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad). Judgment of 3 February 1994. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/83

53. International Court of Justice. Dispute regarding navigational and related rights (Nicaragua v. Costa Rica). Judgment of 16 December 2015. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/152

54. Kwiatkowska B. The Qatar v. Bahrain maritime delimitation and territorial questions case // Ocean Development & International Law. 2002. Vol. 33(3–4). P. 227–262. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00908320290054783

55. International Court of Justice. Arbitration concerning the delimitation of the maritime boundary between Guinea-Bissau and Senegal. Judgment of 12 November 1989. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/68

56. Kill T. Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger) (ICJ) // International Legal Materials. 2013. Vol. 52(6). P. 1215–1256. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-68846-6_590-1

57. International Court of Justice. Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Judgment of 27 June 1986. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/70

58. Hague Convention for the Pacific Settlement of International Disputes. Convention for the Pacific Settlement of International Disputes. 1899. URL: https://legal.un.org/avl/ha/hcpsid/hcpsid.html

59. Indlekofer M. International arbitration and the Permanent Court of Arbitration. Vol. 27. Kluwer Law International BV, 2013. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=ju_SDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT14&dq=Permanent+Court+of+Arbitration&ots=1CHr3TMe4Q&sig=A8lY4Y7

_w49PzjiqVLGxSqLyQ4g&redir_esc=y#v=onepage&q=Permanent%20Court%20of%20Arbitration&f=false

60. Kwiatkowska B. The Eritrea-Yemen arbitration: Landmark progress in the acquisition of territorial sovereignty and equitable maritime boundary delimitation // Ocean Development & International Law. 2001. Vol. 32(1). P. 1–25. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00908320150502177

61. Permanent Court of Arbitration. Guyana v. Suriname Arbitration. Award of 17 September 2007. URL: https://pca-cpa.org/en/cases/8/

62. Gao J. Comments on Guyana v. Suriname // Chinese Journal of International Law. 2009. Vol. 8(1). P. 191–203. URL: https://academic.oup.com/chinesejil/article-abstract/8/1/191/311407

63. Permanent Court of Arbitration. Arbitration between the Republic of Croatia and the Republic of Slovenia. Final Award of 29 June 2017. URL: https://pca-cpa.org/en/cases/111/

64. Permanent Court of Arbitration. Eritrea-Ethiopia Boundary Commission Decision. Award of 13 April 2002. URL: https://pca-cpa.org/en/cases/50/

65. Lyon P. Conflict between India and Pakistan: an encyclopedia. Bloomsbury Publishing USA, 2008. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=iBTHEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=India+v.+Pakistan&ots=MvFy_jUm7r&sig=amWWfelJjYf-3WvN-xW0zhSaxt0&redir_esc=y#v=onepage&q=India%20v.%20Pakistan&f=false

66. Lathrop C. G. Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Honduras) // American Journal of International Law. 2008. Vol. 102(1). P. 113–119. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/arti

cle/abs/territorial-and-maritime-dispute-between-nicaragua-and-honduras-in-the-caribbean-sea-nicaragua-v-honduras/604E5F379A2E5CC22B1F90EF6DD83ECD

67. Permanent Court of Arbitration. Abyei Arbitration (Government of Sudan v. Sudan People's Liberation Movement/Army). Award of 22 July 2009. URL: https://pca-cpa.org/en/cases/83/

68. van Haersolte-van Hof J. J. The revitalization of the Permanent Court of Arbitration // Netherlands International Law Review. 2007. Vol. 54(2). P. 395–413. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/netherlands-international-law-review/article/abs/revitalization-of-the-permanent-court-of-arbitration/18276F5A95E4BC2672910D0A4141D8F5

69. van den Hout T. T. Permanent Court of Arbitration // Hague Yearbook of International Law/Annuaire de La Haye de Droit International. Vol. 12 (1999). Brill Nijhoff, 2000. P. 319–335. URL: https://brill.com/display/book/edcoll/9789004480926/B9789004480926_s009.xml

70. Shaw M. N. Control and Closure? The Experience of the Eritrea–Ethiopia Boundary Commission // International & Comparative Law Quarterly. 2007. Vol. 56(4). P. 755–796. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/abs/title-control-and-closure-the-experience-of-the-eritreaethiopia-boundary-commission/731C52F74B9C39487F7EFEB212639AAB

71. Rudall J. Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) // American Journal of International Law. 2018. Vol. 112(2). P. 288–294. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/abs/certain-activities-carried-out-by-nicaragua-in-the-border-area-costa-rica-v-nicaragua/51637A9B97590A96A9AA44AF58D1F2D4

72. Simovic A. Review of Rules of the Permanent Court of Arbitration Attached to the Chamber of Commerce and Industry of Slovenia // Strani Pravni Zivot. 2004. № 153. URL: https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/spvniz2004&div=11&id=&page=

73. Keith K. Resolving international disputes: the role of courts // New Zealand International Review. 2011. Vol. 36(1). P. 23–28. URL: https://www.austlii.edu.au/nz/journals/NZYbkIntLaw/2009/9.pdf

74. Martinico G. National courts and judicial disobedience to the ECHR: a comparative overview // Shifting Centres of Gravity in Human Rights Protection. 2016. P. 59–78. URL: https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315651125-5/national-courts-judicial-disobedience-echr-comparative-overview-giuseppe-martinico

75. Eno R. W. The Jurisdiction of the African Court on Human and Peoples' Rights // African Human Rights Law Journal. 2002. Vol. 2. P. 223. URL: https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/afrhurlj2&div=21&id=&page=

76. Payne C. R. Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) // American Journal of International Law. 2011. Vol. 105(1). P. 94–101. URL: https://www.biblioteca.org.ar/libros/150496.pdf

77. International Court of Justice. Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda). Judgment. I.C.J. Reports. 2005. P. 168. URL: https://www.icj-cij.org/case/116

78. Wachira G. M. African Court on Human and Peoples' Rights: Ten years on and still no justice. 2008. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=HFo0EQAAQBAJ&oi=fnd&pg

=PA2&dq=African+Court+on+Human+Rights&ots=e2uViEiu6M&sig=dJSR5iD6G_k5b8ghDXSe_cCBKRs&redir_esc=y

79. Viljoen F. Understanding and Overcoming Challenges in Accessing the African Court on Human and Peoples' Rights // International & Comparative Law Quarterly. 2018. Vol. 67(1). P. 63–98. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/abs/understanding-and-overcoming-challenges-in-accessing-the-african-court-on-human-and-peoples-rights/B07DB215F5DB24E5A267098F92740240

80. Inter-American Court of Human Rights. Case of the Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua. Judgment of 31 August 2001. URL: https://corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_79_ing.pdf

81. MacDonald R. W. The League of Arab States: A Study in Dynamics of Regional Organization. 2015. URL: https://www.torrossa.com/en/resources/an/5564932

82. Bado K. The Court of Justice of the Economic Community of West African States as a Constitutional Court: Member States Obligations Resulting from the Court's Rulings. Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2019. URL: https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/52634

83. Permanent Court of Arbitration. South China Sea Arbitration (The Republic of the Philippines v. The People's Republic of China). 2016. URL: https://pca-cpa.org/en/cases/7/

84. Permanent Court of Arbitration. The South China Sea Arbitration (The Republic of the Philippines v. The People's Republic of China). Award of 12 July 2016. URL: https://pca-cpa.org/en/cases/7/

85. International Court of Justice. Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America).

Judgment of 27 June 1986. I.C.J. Reports. 1986. P. 14. URL: https://www.icj-cij.org/case/70

86. International Court of Justice. Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain). Judgment of 16 March 2001. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/87

87. Nicholas K. T., Baroni S. The Cameroon and Nigeria negotiation process over the contested oil rich Bakassi peninsula // Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences. 2010. Vol. 2(1). P. 198–210. URL: https://www.researchgate.net/profile/Nick-Tar/publication/305464995_the_cameroon_and_nigeria_negotiation_process_of_the_contested_oil_rich_bakassi_peninsula/links/578f99e708ae81b44671d20f/the-cameroon-and-nigeria-negotiation-process-of-the-contested-oil-rich-bakassi-peninsula.pdf

88. Павленко О. Позиція міжнародного співтовариства щодо самовизначення Косова (1990–2010-ті роки). Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2016. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Pavlenko_Oleksandr/Pozytsiia_mizhnarodnoho_spivtovarystva_schodo_samovyznachennia_Kosova_19902010-ti_roky/

89. Смирнов Д. О. Сучасна практика вирішення територіальних спорів між державами (на прикладі конфлікту України та Румунії щодо делімітації морського кордону в Чорному морі) // Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2016. № 3(31). С. 315–319. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14085/1/Smirnov_315-319.pdf

90. Побле Д. К., Мінделіс А. Н. Колізійні тенденції у двосторонніх відносинах Єгипту та Ефіопії протягом останнього десятиліття // Міжнародні та політичні дослідження. 2023. № 36. С. 104–115. URL: http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/288712

91. International Court of Justice. Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation). Judgment of 1 April 2011. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/140

92. Tanaka Y. The Guyana/Suriname arbitration: a commentary // Hague Justice Journal. 2007. Vol. 2. P. 177. URL: https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/hgejcejl2&div=24&id=&page=

93. Герасимчук С. С. Медіація як один із видів альтернативного вирішення спорів: визначення, переваги та недоліки // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2024. № 270. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/43.pdf

94. International Crisis Group. Sudan and South Sudan's Merging Conflicts. Africa Report No. 223. 2013. URL: https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/sudan/sudan-and-south-sudan-merging-conflicts

95. Слома В. Розвантажити суди. Чи допоможуть цьому альтернативні методи вирішення спорів? // Юридична газета. 2020. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/rozvantazhiti-sudi-chi-dopomozhut-comu-alternativni-metodi-virishennya-sporiv.html

96. International Court of Justice. Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand). Judgment of 15 June 1962. URL: https://www.icj-cij.org/en/case/45/judgments

97. Сергієнко Т. І., Бабарикіна Н. А. Міжнародні організації та їх роль у вирішенні глобальних проблем щодо врегулювання політичних конфліктів // Humanities Studies. 2021. Vol. 9(86). P. 85–90. URL: https://humstudies.com.ua/article/view/252005

98. Перевалова О. В., Окладна М. В., Самусєва К. В. Превентивна дипломатія ООН як інструмент попередження конфліктних ситуацій // Вісник Асоціації правників України. 2021. № 2(17). С. 130. URL: https://apir.org.ua/index.php/lais/article/view/perevalova_okladna_samuseva17

99. Permanent Court of Arbitration. Conciliation between the Democratic Republic of Timor-Leste and the Commonwealth of Australia. 2017. URL: https://pca-cpa.org/en/cases/117/